

Theo Knippenbergs

Bulkboek[®]
DIGITAAL

literaire klassieken - reeks middeleeuwen

DE GESCHIEDENIS VAN KONING KAREL EN ELEGAST

KAREL EN ELEGAST

EEN MIDDELEEUWS RIDDERVERHAAL

De complete Middelnederlandse tekst, met annotaties
en een vertaling in modern Nederlands door Karel Eykman

VERANTWOORDING

Dit verhaal is gebaseerd op een gedrukt exemplaar uit circa 1487 en fragmenten van enkele oudere handgeschreven manuscripten.

Het oorspronkelijke verhaal was natuurlijk niet voorzien van leestekens. En er was in die tijd nog geen verschil tussen de F en de V, de IJ bestond nog niet, enzovoorts.

Voor deze uitgave heb ik mij gebaseerd op verschillende edities waarin de oorspronkelijke tekst 'leesbaar is gemaakt', maar vooral op de editie van A.M. Duinhoven zoals die door Karel Eykman zo prachtig is hertaald.

Ook de indeling in hoofdstukken en de samenvattingen in die uitgave (*van Uitgeverij Prometheus/Bert Bakker, Amsterdam 1998*) heb ik globaal als uitgangspunt genomen voor dit bulkboek.

De omslagillustratie 'Koning Karel ontmoet de Zwarte Ridder' komt ongekleurd uit de Koninklijke Bibliotheek Albert I, Brussel.

DE NUMMERING VAN DE REGELS

Omdat gebruikt gemaakt is van verschillende edities werd de nummering van de versregels een puzzel. Om de lezer niet in verwarring te brengen hebben we die nummering hier en daar 'gladgetrokken'. Dit is geen wetenschappelijke uitgave en de nummering dient uitsluitend als houvast voor de lezer.

COLOFON

Dit bulkboek is vormgegeven (en geïllustreerd) door Natascha Frensch (www.natascha-frensch.nl)

en

samengesteld door Theo Knippenberg voor BruutTAAL Educatieve Uitgeverij
(bulkboek@bruuttaal.eu)

VIDEOCLIPS (Schooltv)

- KAREL DE GROTE

en andere video's over Karel de Grote

MEER LEZEN over Karel en Elegast op

LITERATUURGESCHIEDENIS

INHOUDSOPGAVE

<i>Een ridderroman</i>	4
<i>Karel de Grote, van kind-koning tot keizer</i>	6
Hoofdstuk 1 - De Hofdag	8
<i>Hoe Karel de Grote steeds groter werd</i>	9
Hoofdstuk 2 - Een Vreemde Opdracht	10
Hoofdstuk 3 - Karel Gehoorzaamt De Engel	13
Hoofdstuk 4 - Karel Bidt Tot God	16
Hoofdstuk 5 - De Zwarte Ridder	18
Hoofdstuk 6 - Riddereer En Respect	23
Hoofdstuk 7 - Tweegevecht In Het Woud	26
Hoofdstuk 8 - De Koning Is Genadig	29
<i>De feodale samenleving</i>	33
Hoofdstuk 9 - Dief En Diefjesmaat	34
Hoofdstuk 10 - De Koning Steelt Een Ploegijzer	38
<i>Toverkruid</i>	42
Hoofdstuk 11 - Elegast De Tovenaar	43
<i>Hoe zag Karel er echt uit?</i>	46
Hoofdstuk 12 - In Eggerics Slaapkamer	47
<i>Hoofs of dorpers?</i>	51
Hoofdstuk 13 - Elegast Bewijst Opnieuw Zijn	
Trouw Aan De Koning	52
<i>De indeling van een kasteel</i>	56
Hoofdstuk 14 - Eggeric Loopt In De Val	57
Hoofdstuk 15 - Het Godsoordeel	62
Hoofdstuk 16 - Op Leven En Dood	67
Hoofdstuk 17 - Eind Goed Al Goed	72
<i>De andere Karelromans</i>	73
<i>Van Keizer Karel tot Koning Arthur</i>	74
<i>Het boek en de auteur</i>	76

EEN RIDDERROMAN

Een koning die uit stelen gaat omdat een engel hem dat opdraagt. Dat zien we Willem Alexander hem toch niet nadoen. Trouwens Maxima zou hem tegenhouden. Maar Karel de Grote, koning en keizer van half Europa, gaat wel uit stelen, als een dief in de nacht. En dus komt hij Elegast tegen.

‘Karel ende Elegast’ is een van de oudste bewaard gebleven verhalen in de Nederlandse literatuur. Het dateert uit de Middeleeuwen en het is, zoals veel verhalen uit die tijd, een ‘ridderroman’.

Ridder betekent letterlijk ‘ruiter’, een man die over een paard beschikt om aan de oorlog mee te doen. Want een bewapende man op een paard kon makkelijk tien voet-soldaten verslaan. Vandaar de koning op het slagveld graag veel ridders in zijn leger had.

EEN DURE BEZIGHEID

Maar ridder werd je niet zo maar. Je moest een maliënkolder hebben, een hemd gevlochten van ijzeren ringetjes, handgemaakt! De smid moest ook de helm met de hand maken. Net als elk zwaard en elke lans. En dan moest je nog een strijdpard hebben, groot en sterk genoeg om een zware ridder te dragen. Bij elkaar kostte een ridderuitrusting met paard evenveel als 20 ossen. Veel meer dan de gemiddelde vechtersbaas kon betalen.

Daarom gaf de koning aan zijn ridders een stuk land ‘te leen’, met akkers en de boeren die daar woonden. Die boeren betaalden de ridders voor het gebruik van de grond. Daarmee konden de ridders hun wapenrusting

en hun strijdparden betalen, en zelfs kastelen bouwen. Bijna al het land kwam zo in handen van de ridders. Ze moesten daarvoor wel trouw zweren aan de koning en voor hem vechten in de vele oorlogen en veldslagen.

DE RIDDEREED

Wie ridder wilde worden, moest een eed afleggen waarin hij beloofde trouw te zullen blijven aan de koning en de kerk. Later kwam daar ‘vrouwen beschermen’ nog bij.

De ridders zelf woonden meestal in kastelen, waar vooral in latere tijd steeds meer luxe werd tentoongespreid. Vanaf de 12e eeuw gingen de ridders en hun vrienden graag op valkenjacht of hielden zij toernooien, waar de harnassen schitterden en de zwaarden kletterden, terwijl de vrouwen vanaf een tribune bewonderend toekeken. Maar zover zijn we nog niet in de tijd waarin dit bulkboek zich afspeelt. Tweegevechten zijn hier nog op leven en

Codex Manesse, circa 1300

dood, en niet voor de lol. Het leven in de vroege Middeleeuwen was vol moord en doodslag. En vrouwen spelen in deze vroege ridderromans nog nauwelijks een rol: zij worden volledig beschouwd als eigendom van de man.

LIEVER DOOD DAN EERVERLIES

De centrale figuur in deze oudste ridderromans (die we daarom Karelromans noemen), is Karel de Grote, die omstreeks het jaar 800 heerste over een groot deel van Europa.

In veel opzichten geven deze Karelromans, waarvan 'Karel ende Elegast' in ons land de oudste en een van de bekendste is, de idealen weer van de ridders in de periode tussen 800 en 1100. Dapperheid in het gevecht en trouw aan de leenheer waren daarbij het belangrijkste. En eerverlies was het ergste dat een ridder kon overkomen, veel erger dan de dood.

KAREL DE GROTE VAN KIND-KONING TOT KEIZER

Deze geschiedenis gaat over Karel de Grote, de belangrijkste vorst van de vroege middeleeuwen. Hij werd geboren in 742, als zoon van Pepijn de Korte en Berthe met de brede voeten. Al op z'n twaalfde werd hij door de paus tot koning 'gezalfd' van West-Galicië, het tegenwoordige Nederland, België en westelijk deel van Duitsland. Bij zijn dood in 814 heerste hij over het grootste deel van het tegenwoordige West-Europa.

VECHTERSBAAS

Karel was op de eerste plaats een vechtersbaas. Hij trok in zijn leven maar liefst 53 keer op oorlog uit, waarbij hij bijna altijd persoonlijk zijn troepen aanvoerde. Doel van al deze veldslagen was het bekeren van heidenen, dus niet-katholieken, maar dat ging natuurlijk mooi hand in hand met het uitbreiden van zijn rijk. Hij voerde oorlog met islamitische volken als de Saracenen en de vanuit Spanje oprukkende Moren.

De Saksen, aan het oostfront, waren ook 'heidenen'. Tussen 772 en 804 vonden er langs die oostgrens zo'n 18 veldslagen plaats. Toen Karel de Saksen had overwonnen, kregen ze de keuze: zich bekeren of de dood. Binnen een dag werden er ruim 4500 Saksische rebellen onthoofd.

Op kerstdag van het jaar 800 werd Karel door de paus tot keizer van de westelijke wereld gekroond.

LEENMANNEN

Om zijn enorme rijk te kunnen besturen, maakte Karel gebruik van 'vazallen' of leenmannen, die hem met 'raad en daad' moesten bijstaan, en die voor hem vochten in zijn oorlogen. In ruil daarvoor kregen zij van hem een 'leen' ofwel het bestuur over en de inkomsten van een groot gebied. Vaak beleenden zij op hun beurt delen van dat land aan achterleenmannen.

Karel had overal in zijn rijk paleizen, die 'paltsen' werden genoemd. Hij trok van palts naar palts om daar 'hofdag' te houden en ter plekke zijn zaken te regelen met zijn belangrijkste leenmannen. Karel schijnt zo in zijn leven drie keer de omtrek van de aarde afgelegd te hebben,

en dat in een tijd dat er nog nauwelijks wegen waren. Maar hij was gelukkig een buitengewoon goede ruiter, en had onderweg altijd gezelschap.

BIJNA ANALFABEET

Karel zag wel het belang van onderwijs, cultuur en wetenschap. Hoewel hij zelf nauwelijks zijn eigen naam kon schrijven, was hij goed in rekenen en sterrenkunde, en sprak hij verschillende talen, waaronder Grieks en Latijn. Hij richtte scholen op waar jonge edellieden werden opgeleid voor het bestuur van zijn rijk. En ondanks zijn vele oorlogen tegen moslims legde Karel ook vriendschappelijke contacten in de islamitische wereld. Bijvoorbeeld met de kalief van Bagdad. Die gaf hem zelfs een olifant cadeau.

HIJ STIERF IN BED

Bijna een wonder, voor een man die zoveel gevechten op leven en dood heeft gevoerd. Karel stierf in zijn bed in 814, waarschijnlijk aan een longontsteking. Hij werd in keizerlijke kleding en zittend in een keizerlijke zetel ingemetseld in een crypte onder zijn palts in Aken. Deze palts groeide in de eeuwen daarna uit tot de huidige beroemde domkathedraal, waar zijn imposante troon en grafkist nog altijd te bewonderen zijn.

DE GESCHIEDENIS VAN KONING KAREL EN ELEGAST

1. DE HOFDAG

Karel de Grote heerst over bijna heel West-Europa. Om zijn enorme rijk persoonlijk te kunnen besturen trekt hij met zijn hele hofhouding van de ene koninklijke 'palts' (*een oud woord voor 'paleis'*) naar de andere. Hij verblijft nu in zijn burcht in het Duitse Ingelheim, aan de rivier de Rijn. Daar vindt morgen een hofdag plaats. De belangrijkste leenmannen uit het oostelijk deel van het rijk zullen dan voor de koning verschijnen om hun eed van trouw te hernieuwen. Karel zal daarna oordelen vellen in rechtszaken die hem worden voorgelegd en hij zal nieuwe richtlijnen geven voor het bestuur.

Vraie¹ historie ende al waar
Mag ic u tellen²; hoorter naer!
Het was op enen avontstonde
Dat Karel slapen begonde,
5 T'engelem³ op den Rijn;
Dlant⁴ was alle gader⁵ sijn.
Hi was keyser ende coninc mede.
Hoort hier wonder ende waerhede!
Wat den coninc daer ghevel⁶,
10 Dat weten noch die menige⁷ wel.
T'enghelem al daer hi lach⁸;
Ende waende⁹ op den anderen dach¹⁰
Crone draghen ende houden hof
Om te meerderen¹¹ sinen lof.

Echt gebeurd en ook nog waar
Is deze geschiedenis, luister ernaar.
Het was op een avond toen de nacht aanving,
Dat Karel de Grote slapen ging
In Ingelheim aan de Rijn.
Heel het land mocht van hem zijn.
Hij was koning en keizer allebei.
't Is ongelofelijk, hoe het ook zij
Velen hebben al vernomen
Wat de koning daar is overkomen.
In Ingelheim was hij dus die nacht
Om de volgende morgen, zoals hij dacht,
Zich met zijn kroon op te omringen
Met zijn vazallen en hovelingen.

- 1 VRAIE = echt/waar • 2 TELLEN = vertellen • 3 T'ENGELEM = te Ingelheim •
4 DLANT (DE LAND) = het land • 5 ALLE GADER = helemaal een wonder en een waarheid •
6 GHEVEL (GEVIEL) = gebeurde • 7 MENIGE = menigeen, de meeste mensen •
8 LACH (LAG) = verbleef • 9 WAENDE = denken, van plan zijn •
10 DEN ANDEREN DACH = de volgende dag zijn kroon te dragen en hofdag te houden •
11 MEERDEREN = vergroten/lof = aanzien

HOE KAREL DE GROTE STEEDS GROTER WERD.

Over Karel de Grote (742-814) weten we veel uit andere boeken, die vooral geschreven werden in het Latijn, de 'officiële schrijftaal' in die tijd. Al tijdens zijn leven heeft Karel opdracht gegeven aan schrijvers om zijn biografie te schrijven.

Latere geschiedschrijvers vulden de historische feiten aan, deels met heldendaden die aan Karel de Grote werden toegeschreven maar die in werkelijkheid door iemand anders, bijvoorbeeld Karel Martel of Karel de Kale, begaan waren. En deels met legendes, waarin Karel de Grote nog groter werd, zoals in het geschiedenisboek *'de Spiegel historiael'* (1290) van Jacob van Maerlant: *"Karel was 8 voet lang, 7 voet om zijn middel, zijn gezicht 1 voet breed en 1½ lang; hij kon 4 hoefijzers tegelijk rechtbuigen, en meermalen kloofde hij met één zwaardslag een ridder van kop tot kont én het paard onder hem"*.

Als je bedenkt dat 1 voet iets meer was dan 30 centimeter, was Karel in de 400 jaar na zijn dood, dus in de tijd dat 'Karel en Elegast' werd voorgelezen, uitgegroeid tot een lengte van meer dan 240 centimeter, met een buikomtrek van ruim twee meter.

Ter vergelijking: De gemiddelde lengte van een man was in de Middeleeuwen krap 1,60 meter.

2. EEN VREEMDE OPDRACHT

Om goed uitgerust te zijn voor de zware dag die hem wacht, is de koning vroeg naar bed gegaan. Maar hij is nauwelijks ingeslapen of hij wordt door een onbekende stem gewekt.

De stem, van een heilige engel, draagt hem op onmiddellijk te gaan stelen, anders raakt hij alles kwijt, zelfs zijn leven. De koning denkt dat hij heeft gedroomd, en probeert weer in te slapen, maar op boze toon wordt het bevel herhaald. Daar moet de duivel achter steken, vreest Karel, als hij de opdracht voor de tweede keer hoort. Want 'twee' is het getal van de duivel. Hij is bang dat hier een 'elfsgedrocht', een boze geest, tot hem spreekt, een afgezant van de duivel.

Dus negeert hij de opdracht. Alles vanaf de Rijn tot aan Rome, en vanaf de Donau tot aan het Spaanse land, is al van hem. Dan is er voor hem toch geen enkele reden om te gaan stelen!

15 Daer¹ die coninc lach ende sliep,
Een heilich engel hem ane riep,
So dat die coninc ontbrac²
Bi den woorden die dengel sprac.
Hi seide: 'Staet op, edel man,
20 Doet haesteliken³ u cleder an,
Wapent u ende vaert⁴ stelen
- God die hiet⁵ mi u bevelen,
Die in hemelrike es here –
Of gi verliest lijf ende ere.
25 En steeldi⁶ in deser nacht niet,
Sa es u evel⁷ gesciet:
Gi sulter omme sterven
Ende uwes lives derven⁸,
Eer⁹ emmer sceit¹⁰ dit hof.
30 Nu verwacht u daer of
Ende vaert stelen, of gi wilt.
Neemt uwen spere ende uwen scilt,
Wapent u ende sit op u paert

Zo lag hij daar in bed en sliep
Toen hem een heilige engel riep.
Die wekte hem en hij kwam bij,
Terwijl die engel tegen hem zei:
'Ontwaak heer, tijd om op te staan.
Doe snel uw kleren en uitrusting aan
En trek erop uit om te gaan stelen.
Van God moet ik u dit bevelen
De Hemelheer zegt dat het moet,
Zo niet, verliest u lijf en goed;
Groot is de ellende die u te wachten staat
Als u vannacht niet uit stelen gaat.
U zult dan zeker sterven gaan
En ook uw leven gaat eraan,
Zorg dat u aan het stelen slaat
Nog voor deze dag voorbijgaat.
Ga alstublieft stelen, heer.
Neem uw schild mee en uw speer,
Haal uw paard, bewapen u goed,

1 DAER = waar, terwijl • 1 ONTBRAC = plotseling wakker werd • 2 HAESTELIC = haastig •
4 VAERT = ga, gaat • 5 HIET (HEETTE) = droeg op • 6 STEELDI (STEELT GHI) = steelt u •
7 EVEL = kwaad, onheil (eng: evil) • 8 DERVEN = verliezen • 9 EER = voordat/emmer =
immers, zeker • 10 SCEIDEN = scheiden = uiteengaan

35 Haestelic ende niet en spaert¹¹.
 Dit verhoorde die coninc.
 Het dochte hem een vreemde dinc –
 Want hi daer nieman en sach
 Wat dat roepen deden mach.
 Hi waendet¹² slapende hebben gehoord
 40 Ende en hilt hem niet¹³ an dat woort;
 Ende quam in ander gedochte.
 Die daer die bootscap brochte.
 Dengel die van Gode quam,
 Sprac ten coninc als die es gram¹⁴:
 45 ‘Staet op, Karel, ende vaert stelen
 - God hiet mi u bevelen
 Ende ontbiedet u te voren¹⁵ –
 Anders hebdi u lijf verloren.’
 Mettien woorde sweech hi;
 50 Ende die coninc riep: ‘Ay mi’
 - Als die sere¹⁶ was vereent
 ‘Wat eist dat dit wonder meent¹⁷?
 Eist alfsgedrochte¹⁸ dat mi quelt
 Ende dit grote wonder telt?
 55 Ay, hemelsche drochtijn,¹⁹
 Wat node soude mi sijn
 Te stelene: ic ben so rike.
 En es man in aertrike²⁰.
 Weder coninc noch grave,²¹
 60 Die so rijc sijn van haven²²,
 Sine moeten mi sijn onderdaen²³
 Ende te minen dienste staen.
 Mijn selfs lant es so groot,
 Men weet nieuwer sijns genoot²⁴.
 65 Dlant²⁵ es algader mijn

Aarzel niet en ga met spoed.’
 Bevreemd hoorde de koning dit aan.
 Waar kwamen die woorden toch vandaan?
 Want hij zag niemand om zich heen
 Die het uit kon leggen, naar het scheen.
 Dit heb ik, dacht hij, in mijn slaap gehoord.
 Hij lette niet meer op Gods woord
 En zette die gedachte van zich af.
 Maar de engel die de opdracht gaf,
 Als Gods gezant naar hem toe gegaan,
 Sprak de koning nu kwader aan:
 ‘Sta op, Karel, en ga stelen.
 Van God moet ik u dit bevelen.
 Hij draagt het u uitdrukkelijk op,
 Anders kost het u de kop.’
 Na deze woorden zweeg hij.
 De koning riep: ‘Ach, wee mij!’
 Hij was in de war en bang.
 Wat is hier voor raars aan de gang,
 Dacht hij, is dit een geest die mij kwelt
 En zulke vreemde dingen vertelt?
 Ach Heer in het hemelrijk,
 Waarom zou ik, ik ben al zo rijk,
 Waarom zou ik uit stelen gaan.
 Het is niet nodig, wat heb ik eraan?
 Er is geen koning of graaf op aarde,
 Al heeft hij bezit van grote waarde,
 Of hij moet mij ten dienste staan
 Als een gehoorzame onderdaan.
 Er is nergens een koninkrijk
 Aan mijn eigen land gelijk.
 Alles weet ik van mij te zijn:

11 SPAEREN = treuzelen • 12 WAENEN = denken, menen • 13 HILT HEM NIET = hield zich niet •

14 ALS DIE ES GRAM = als iemand die boos is • 15 TE VOREN = uitdrukkelijk •

16 SERE = zeer / vereent = verschrikt • 17 MEENT = betekent • 18 ELFSGEDROCHT = soort boosaardige verschijning • 19 ach, Heer in de hemel • 20 AERTRIKE = machtig • 21 WEDER.. NOCH = noch..noch • 22 VAN HAVEN (AAN HAVE) = aan bezit • 23 zij moeten mij onderdanig zijn • 24 NIEUWER SIJNS GENOOT = nergens zijn gelijke • 25 DLANT (DE LAND) = het land

Tot Colene²⁶ opten Rijn,
 Ende tot Rome al voort,
 Alst²⁷ den keiser toe behoort.
 Ic ben here, mijn wijf es vrouwe
 70 Oost toter wilder Denouwe²⁸
 Ende west tote in die see.
 Nochtan hebbic goets mee²⁹:
 Galissien ende Spaengen lant,³⁰
 Dat ic wan³¹ met miere³² hant,
 75 Ende ic die heidene verdreef,
 So dat mi dlant algader³³ bleef.
 Wat node³⁴ soude mi wesen dan
 Te varen stelen ellendich man³⁵?
 Ende waerom ontbiedet³⁶ mi God?
 80 Node brekic sijn gebot,
 Wistic dat Hijt mi ontbode³⁷;
 In mochts niet geloven node,
 Dat mi God den lachter onste³⁸
 Dat ic te stelen begonste³⁹.

Vanaf Keulen aan de Rijn
 Naar het zuiden tot aan Rome,
 Dat de keizer toe behoort te komen.
 Het wordt beheerd door mij en mijn vrouw
 Van Oost, vanaf de wilde Donau,
 Tot West, tot aan de zee.
 En dan tel ik nog niet mee
 Galicië en het Spaanse land,
 Dat ik verwierf met eigen hand.
 De heidenen heb ik daar verdreven
 En het hele land is van mij gebleven.
 Waarom is het nog nodig dan
 Dat ik ga stelen als een armzalig man?
 Waarom eist nu van mij mijn God
 Dat ik me niet stoort aan zijn gebod?
 Is dit echt een Godsbevel,
 Hoe zit het dan in godsnaam wel
 Dat hij mij de schande aandoet
 Dat ik op buit uit moet?

- 26 COLENE = Keulen • 27 ALST = alles • 28 Oostelijk tot de woeste Donau •
 29 GOETS MEE = meer bezit • 30 Gallicië en het Spaanse land • 31 WAN = won •
 32 MIERE = mijn eigen • 33 ALGADER = helemaal • 34 NODE = met tegenzin •
 35 ELLENDICH MAN = als een armzalige • 36 ONTBIEDET = gebiedt •
 37 ONTBODE = gebod • 38 DEN LACHTER ONSTE = de schande gunde •
 39 BEGONSTE = zou beginnen, zou gaan doen

Karel wordt door een engel gewekt

3. KAREL GEHOORZAAMT DE ENGEL

Wanneer de koning weer is ingedut, dreigt de stem voor de derde keer: 'Wilt u nou echt Gods gebod trotseren, koning? Dan bent u er slecht aan toe!' Nu de engel driemaal heeft gesproken, moet hij wel door God zijn gezonden. De koning heeft geen keus; hij zal gaan stelen, al is het met grote tegenzin. Karel trekt zijn kostbare kleren aan en pakt zijn wapenrusting, de mooiste die er bestaat.

God heeft ervoor gezorgd dat niemand zijn vertrek opmerkt. Iedereen op het kasteel slaapt, zelfs de poortwachters zijn in slaap gevallen. De zware deuren gaan moeiteloos van het slot en openen geruisloos. En niemand hoort hoe de koning op zijn paard over de ophaalbrug de donkere nacht in galoppeert.

05 Daer hi lach in dit gepeins
Hare ende tare, weder ende geins,¹
Vakede hem een luttelkijn,²
So dat hi looc³ die ogen sijn.
Doe seide dengel van te voren:
90 'Wildi Gods gebot verhoeren⁴,
Coninc, so sidi ontdaen⁵:
Het sal u aen u leven gaen.'
Die engel van den paradise
Sprac: 'Coninc, doet als die wise:
95 Vaert stelen ende wert dief,
97 Sidermeer dat gode es lief.'⁶
Met deser talen voer⁷ dengel dan⁸;
Ende Karel hem te seinen⁹ began
100 Van¹⁰ den wonder datti hoorde.
'Gods gebot ende sine woorde
En willic niet laten achter¹¹.
Ic sal dief sijn, al eist lachter¹²,
Al soudic hangen bi der kele¹³.
105 Nochtan haddic liever vele,

Zo lag hij te piekeren, meer en meer,
Van hier tot gunter, telkens weer.
Hij doezelde weg en sliep al licht,
Was ingesluimerd met ogen dicht.
Toen zei de engel, als vorige keren:
'Wilt u Gods gebod trotseren?
Koning, dan bent u wel ver heen.
Dat kost u uw leven nog zo meteen!'
De engel uit het paradijs
Zei verder: 'Koning wees toch wijs
En ga stelen, word een dief.
Dat is God nu eenmaal lief. '
Met deze woorden verliet de engel het huis.
Karel sloeg direct een kruis
Om al het wonderlijks dat hij had gehoord.
'Gods gebod, dat is Gods woord,
Dat wil ik niet weerstaan.
Ik zal tot mijn schande stelen gaan,
Al zou ik hangen aan de strop.
Toch hield ik het er liever op

1 hier en daar, over en weer • 2 werd hij een beetje slaperig • 3 LOOC = sloot, dicht deed •

4 VERHOREN = afwijzen • 5 ONTDAEN = verloren, buiten zinnen •

6 omdat het god immers lief is • 7 VOER = ging • 8 DAN = weg •

9 HEM SEINEN (ZICH ZEGENEN) = een kruis slaan • 10 VAN = vanwege •

11 LATEN ACHTER = achterwege laten • 12 LACHTER = schandelijk •

13 HANGEN BI DER KELE = aan de galg hangen

Dat mi God name al gemene
 Dat ic van Hem houde te lene,
 Beide borch¹⁴ ende lant,
 Sonder mijns ridders gewant,¹⁵
 110 Ende ic mi moeste generen¹⁶
 Metten scilde ende metten spere,
 Als een¹⁷ die niet en heeft
 Ende op die aventure¹⁸ leeft.
 Dat ware mijn wille vele bet,¹⁹
 115 Dat ic gevangen bleve int net,
 Dan ic nu moe te stelen varen²⁰
 Sonder enich langer sparen²¹,
 Varen stelen oft Gode verwerken²².
 Nu so moetti mi gesterken!
 120 Ic woude, ic mochts sijn verlaten²³
 Dat ic niet en stele opter straten,
 Ende mi ware gecost²⁴ opten Rijn
 Seven borge stenijn²⁵.
 Wat mach ic seggen van oneren
 125 Den ridderen ende den heren
 Die hier liggen in die sale²⁶?
 Wat sal wesen mine tale²⁷,
 Dat ic in deser duister nacht,
 Allene, sonder ander cracht,
 130 Moet varen in²⁸ een lant
 Dat mi es vremde ende onbecant?
 Met deser talen ginc hem gereiden²⁹
 Die coninc Karel ende cleiden³⁰
 Met sinen dieren³¹ gewaden,
 135 Als die te stelene was beraden.³²

Dat God mij afnam, alles wat
 Ik van Hem te leen heb gehad,
 Mijn land en burchten die Hij gaf.
 Mijn uitrusting sta ik niet graag af,
 Zodat ik de kost verdienen kan
 Met schild en speer als een arme man
 Die geen cent te makken heeft
 En van de ene dag in de andere leeft.
 Dat had ik liever nog gehad;
 Dat ik in een net gevangen zat,
 Dan dat ik nu opeens zonder dralen
 Gestolen waar moet binnenhalen.
 't Is of stelen of tegen God ingaan,
 Nu, dan mag Hij me wel bijstaan!
 Was ik maar van de plicht ontheven
 Om van diefstal te moeten leven,
 Al zou de prijs daarvoor niet minder zijn
 Dan zeven stenen burchten aan de Rijn.
 Hoe kan ik nog spreken in deugd en eer
 Met iedere ridder, iedere heer,
 Die zich bevindt in dit kasteel?
 Wat moet ik zeggen, weet ik veel,
 Hoe ik in deze donkere nacht
 Geheel alleen, op eigen kracht,
 Een onbekend land in moet gaan
 Dat ik niet ken, hier ver vandaan?
 Met deze woorden maakte hij zich gereed,
 Koning Karel, en hij deed
 Zijn kostbare gewaden aan,
 Als iemand die uit stelen denkt te gaan.

14 BORCH = burcht • 15 behalve mijn wapenrusting • 16 GENEREN = in leven houden •

17 EEN (EENTJE) = iemand • 18 AVENTURE = onzeker bestaan •

19 ik zou veel liever willen • 20 dan dat ik nu moet gaan stelen • 21 SPAREN = dralen •

22 GODE VERWERKEN = gods toorn oproepen • 23 SIJN VERLATEN = daarvan zijn ontslagen •

24 MI WARE GECOST = al kwam het mij te staan • 25 STENIJN = van steen •

26 SALE = zaal/ridderzaal • 27 TALE = verhaal, verklaring (eng. tale) • 28 IN = naar, door •

29 HEM GEREIDEN = zich klaarmaken • 30 CLEIDEN = kleden • 31 DIEREN = dure •

32 als iemand die van plan was te gaan stelen

Het was altoos sine sede³³,
 Dat men sine wapen dede
 Ten bedde daer hi lach.
 Het waren die beste die nie man sach.
 140 Alse hi doe gewapent was,
 Ginc hi dore dat palas.
 Daer en was geen slot so goet,
 Noch dore diene weder stoet³⁴,
 Sine waren jegen hem ontdaen;³⁵
 145 Daer hi wilde, mocht hi gaen.
 Daer en was nieman diene sach,
 Want dat volc algader lach
 In vasten slape, alst God woude.
 Dit dede Hi door sconincs houde;³⁶
 150 Sine hulpe was hem bereet³⁷.
 Als hi die borch brugge leet³⁸,
 Ginc die coninc met liste
 Ten stalle, daer hi wiste
 Sijn ors ende sijn gesmide.³⁹
 155 Daer en was geen langer beiden:
 Hi sadelet ende satter boven.
 Opt ors, dat men mochte loven.
 Doe hi ter poorten gereden quam,
 Sach hi daer ende vernam
 160 Den wachter ende den portenere,
 Die luttel wisten dat haer here
 So na hem was met sinen scilde.
 Si sliepen vaste, alst God wilde.
 Die coninc beette⁴⁰ ende ontdoet⁴¹
 165 Die poorte, die besloten stoet⁴²,
 Ende leider sijn ors uut⁴³
 Sonder niemare⁴⁴ ende geluut.

Zijn wapens lagen altijd naast zijn bed,
 Dat was hij gewend, zo wilde hij het.
 Die uitrusting, die naast hem lag,
 Was zo mooi als geen mens ooit zag.
 Toen hij zich zo bewapend had,
 Begaf hij zich meteen op pad.
 In het paleis was geen slot of hendel,
 Geen deur, vergrendeld met een grendel,
 Of hij was voor hem al opengedaan.
 Waar hij maar wilde, kon hij gaan.
 Er was niemand die hem zag,
 Omdat iedereen te slapen lag.
 Het was God zelf die dat wou
 Als dank voor 's konings trouw.
 Van Gods hulp kon hij op aan.
 Toen hij de slotbrug was overgegaan,
 Is hij naar de stal geslopen
 Om zijn paard daar los te knopen.
 Hij vond zijn zadel en gerei.
 Zonder aarzelen zadelde hij
 Zijn dier en steeg te paard
 - Dat beest was een vermogen waard.
 Toen hij bij de poort was aangekomen,
 Zag hij zijn mannen zitten dromen.
 De poortwachters die daar zaten,
 Ze hadden hun heer niet in de gaten,
 Die vlakbij was, met zijn schild.
 Zij sliepen zoals God dat had gewild.
 De koning vond de poort op slot.
 Hij steeg af en ontsloot die vlot.
 Hij leidde zijn paard zonder geluid
 Ongemerkt de poort toen uit.

33 SEDE = gewoonte • 34 DIENE WEDER STOET = die hem weerstond •
 35 of zij waren voor hem geopend • 36 dit deed hij uit genegenheid voor de koning •
 37 WAS HEM BEREET = stond hem ten dienste • 38 LEET = achter zich liet •
 39 zijn ros en zijn paardentuig • 40 BEETTE = afsteeg • 41 ONTDOET = opent •
 42 STOET = stond, was • 43 UUT (UIT) = naar buiten • 44 NIEMARE = gerucht

4. KAREL BIDT TOT GOD

Karel is niet bang uitgevallen, maar hij beseft dat hij zich in een hachelijk avontuur stort, in opdracht van God. En hij bidt dat God, die immers zelf geleden heeft, en die wonderen kan doen, hem wil bijstaan in deze nacht.

Zijn gebed zal voor niet-katholieke lezers niet erg begrijpelijk zijn. Wat je moet weten is het volgende:

De katholieke God is een drie-eenheid: God de Vader, God de Zoon en de Heilige Geest. De Zoon kwam als Jezus Christus een tijdje op aarde, in het land dat nu deels Palestina en deels Israël heet. Hij stierf aan het kruis en werd daar ook nog met een speer doorboord. Lazarus is iemand die dood was maar door Jezus Christus weer tot leven werd gebracht. Ook noemt Karel in zijn gebed nog een ander wonder: Dat gebeurde toen Jezus Christus met een grote menigte mensen op een veld ver buiten de stad was, zonder eten of drinken, terwijl iedereen honger en dorst had. Jezus heeft toen stenen (die er genoeg lagen) in broden veranderd, en van een grote poel water maakte hij wijn.

170 Doe sat hi op in sijn gereide¹,
Die coninc Karel, ende seide:
'God, also gewaerlike²
Als Gi quaemt in aertrike
Ende wort sone ende vader,
Om te verlossen alle gader³
Dat Adam hadde verloren
175 Ende dat na hem wert geboren.⁴
Gi liet U aen den cruce slaen,
Doe U die Joden hadden gevaen.
Si staken U met enen spere
Ende sloegen U; dies hadden si gere.
180 Dese bitterlike doot
Ontfincdi, Here, dore onse noot;
Ende braect⁵ die helle daer naer.
Also waerlike als het was waer,
Ende Gi, Here, Laseruse,

En stevig in 't zadel was het dat
Koning Karel hardop bad:
'Mijn God die werkelijk waarlijk
Hier woonde op dit aardrijk,
Die Zoon was en Vader beide
Om allen te bevrijden
Geboren na Adams zonde,
Opdat zij weer leven konden.
U, die zich aan het kruis liet hangen,
Toen de joden U hadden gevangen,
Zij staken U met een scherpe speer
En sloegen U met genoeg neer.
Het was om onze nood
Dat U koos voor deze bittere dood.
De hellepoorten opende U daar.
Zo is het ook werkelijk waar
Dat U Lazarus ook weer

1 GEREIDE = zadel • 2 ALSO GEWAERLIKE = zo waarlijk als • 3 ALLE GADER = al wat •

4 en allen die na hem werden geboren • 5 BRAECT = brak open, opende

185 Die lach in sine cluse⁶,
 Verwecket⁷, here, van der doot
 Ende van den stene maket broot
 Ende van den water wijn,
 So moetti in mijn geleide sijn
 190 In deser deemster⁸ nacht.
 Ende verbaert⁹ aen mi uwe cracht,
 Ootmoedich¹⁰ God, geweldich vader;
 Aen U so keric mi alle gader.'
 Hi was in menegen gedochte¹¹,
 195 Waer hi best varen mochte
 Daer hi stelens soude beginnen.
 Doe quam hi in een wout binnen,
 Karel die edel man,
 Dat niet verre en stont van dan.

Toen hij in zijn graf lag, Heer
 Tot leven wekte uit de dood;
 U maakte ook van stenen brood
 En water veranderde U in wijn.
 Wil dan nu mijn leidsman zijn.
 Openbaar mij Uw grote kracht
 In deze duistere nacht.
 Ik wend mij tot U, kom mij nader,
 Genadige God, almachtige Vader.'
 Hij zweeg om erbij stil te staan
 Waar hij het best naar toe kon gaan
 Om met stelen te beginnen.
 Toen ging hij een woud binnen,
 Karel, die edele man,
 Nog dicht bij huis, niet ver daarvan.

6 CLUSE = graf • 7 VERWECKEN = opwekken • 8 DEEMSTER = duister •

9 VERBAERT = openbaart • 10 OOTMOEDICH = genadige •

11 (in menige gedachte) diep in gedachten

5. DE ZWARTE RIDDER

Als hij het donkere woud binnenrijdt, beseft Karel hoe moeizaam en gevaarlijk het leven voor dieven moet zijn. Zelf heeft hij dieven en rovers altijd streng vervolgd. En onder de sterrenhemel denkt hij aan zijn leenman Elegast die hij vanwege een kleinigheid heeft verbannen, en die nu met zijn volgelingen in de bossen leeft. Elegast rooft en steelt; toch is hij geen echte schurk, want eerlijke hardwerkende mensen laat hij met rust. Maar de rijken, vooral de geestelijken, moeten het ontgelden. Geen schat is voor hem veilig, en niemand krijgt hem ooit te pakken. 'God, laat hij vannacht mijn metgezel zijn,' bidt Karel.

Dan ziet hij tussen de bomen een ridder naderbij komen, geheel in het zwart gekleed en gezeten op een pikzwart paard. De zwarte ridder houdt de koning voor een verdwaalde rijkaard, die hij wel even van zijn kostbare wapenrusting zal beroven.

200 Doe hi quam gereden daer,
Die mane sceen scone ende claer,
Die sterren lichten aen den trone;
Dweder was daer ende scone.
'Deus¹: peinsde die coninc,
205 'Ic was gewone voor alle dinc
Dieve te hatene² daer icse wiste,
Die den lieden met liste
Haer goet stelen ende roven.
Nu mach ic hem wel geloven³,
210 Die leven bi der aventuren,
Ende weten wel dat si verburen⁴
Lijf ende goet, mach mense vaen⁵.
Men doetse hangen ende thooft af slaen,
Ofte sterven arger doot.
215 Haren anxt es dicke⁶ groot.
Nemmermee en gevalt mi⁷ dat,
Dat ic man door cleinen scat⁸
Sterven doe in al mijn leven.
Ic hebbe Elegast verdreven

Zo is hij op weg gegaan;
Vol en helder scheen de maan,
Het was goed weer en in het donker
Schitterde de hemel van stergeflonker.
Mijn God, dacht hij, U die mij kent,
Weet dat ik niet anders was gewend
Dan op dieven te jagen waar ik ze wist,
Die de mensen met bedrog en list
Beroven van hun vermogen.
Nu bekijk ik ze met andere ogen.
Ze leiden een wankel bestaan,
Ze weten wat ze verliezen gaan:
Leven en goed, als ze worden gevangen.
Ze worden onthoofd of opgehangen,
Of hun wacht een nog ergere dood;
Hun angst daarvoor is dikwijls groot.
Dit beloof ik voor altijd:
Dat ik niemand om een kleinigheid
Nog laat sterven, in al mijn leven.
Ik heb Elegast verdreven

1 DEUS = God • 2 TE HATENE = te vervolgen • 3 GELOVEN = loven •

4 VERBUREN = verbeuren • 5 VAEN = gevangen • 6 DICKE = dikwijls •

7 GEVALT MI = gebeurt me • 8 DOOR CLEINEN SCAT = door een kleinigheidje

220 Dore cleine sake⁹ uut minen lande,
 Die dicke set sijn lijf te pande¹⁰
 Dore dat goet¹¹ daer hi bi leeft.
 Ic wane hi dicke sorge heeft:
 Want hi en heeft lant noch leen,
 225 Noch ander toeverlaet geen
 Dan hi met stelen can bejagen;
 Daer op moet hi hem ontdragen¹².
 Ic nam hem tlant des hi was here
 - Dat mach mi nu wel rouwen sere
 230 Beide borch ende lant.
 Des was ic harde onbekant¹³,
 Want hi hadde in siere scaren,
 Die met hem onthouden¹⁴ waren,
 Ridders, serianten¹⁵ een groot getal,
 235 Die ic heb onterft al
 Beide van lande ende van goede.
 Nu volgen si hem door armoede.
 Ic en laetse nower geduren¹⁶:
 Diese onthilde, ic daden verburen
 240 Beide borch ende leen.¹⁷
 Dus en heeft hi toeverlaet geen
 Ende moet hem onthouden
 In wildernissen ende in wouden.
 Ende moet allene bejagen
 245 Daer si hem alle op ontdragen.¹⁸
 Maer so vele esser an:
 Hi en steelt genen armen man.
 Die bi siere pinen¹⁹ leeft.
 Dat pelgrim ofte coopman heeft.
 250 Laet hi hem gebruiken wel.
 Maer hi en versekert nieman el²⁰:

Om een onbelangrijk feit,
 Zodat hij nu een riskant leven leidt
 Voor de buit waar hij van leeft.
 Ik denk dat hij veel zorgen heeft:
 Hij heeft geen huis of haard of leen,
 En hij kan verder nergens heen;
 Zijn enige wijze van bestaan
 Is het dievenpad op te gaan.
 Ik nam hem zijn land af, indertijd,
 - Daarvan heb ik nu veel spijt -
 Zijn burcht en het omringende land.
 Ik was toen niet goed bij mijn verstand
 Want hij had een hele schare
 Van mensen die bij hem in dienst waren.
 Ridders en schildknapen, en voor straf
 Nam ik alles van ze af,
 Wat ze hadden aan land en goed.
 Ze volgen hem nu uit armoede.
 Door mij hebben ze rust noch duur
 Want wie hen helpt, die krijgt het zuur;
 Burcht en leen worden verbeurdverklaard,
 Dus vindt hij nergens huis of haard
 En moet hij zich schuilhouden
 In woeste streken en in wouden,
 Waar hij, alleen, op jacht moet gaan
 Naar waar ze allen van bestaan.
 Maar zoveel weet ik er wel van:
 Hij besteelt geen arme man
 Die van zware arbeid leeft.
 Wat een pelgrim of koopman heeft.
 Laat hij hem houden, zonder meer,
 Maar veilig is geen enkele heer:

9 DORE CLEINE SAKE = vanwege een kleinigheid • 10 TE PANDE = op het spel •

11 DORE DAT GOET = vanwege de buit • 12 HEM ONTDAGEN = zich in leven houden •

13 HARDE ONBEKANT = zeer onverstandig • 14 MET HEM ONTHOUDEN = bij hem in dienst •

15 SERIANTEN = schildknapen • 16 NIEWER GEDUREN = nooit met rust •

17 wie hen onderdak gaf, liet ik verliezen • 18 waarvan ze allen moeten leven •

19 BI SIERE PINEN = van zijn arbeid • 20 NIEMAN EL = niemand anders

Bisscoppen ende canoniken,
 Abden ende moniken,
 Deken ende papen,
 255 Daer hise can betrapen²¹,
 Comen si in siere vaerde²²,
 Hi neemt hem mulen ende paerde
 Ende steectse uut haren gereide,
 Dat si vallen op die heide;
 260 Ende neemt hem met siere cracht
 Dat si daer hebben bracht,
 Silver, cleder, faselment²³.
 Dus bejaegt hi hem omtrent²⁴
 Daer hi die rike lude weet.
 265 Hi neemt hem haren scat gereet,
 Beide silver ende gout.
 Sinen list es menichfout²⁵;
 Nieman en can hem gevaen.
 Nochtan heeften om gedaen
 270 Menich man sine macht.
 Ic woudic nu in deser nacht
 Sijn geselle mochte wesen.
 Ay, Here God, helpt mi tot desen!
 Met deser talen voer bet voort²⁶
 275 Die coninc, ende heeft verhoort²⁷,
 Hoe een ridder guam gevaren
 In der selver gebaren²⁸
 Als die²⁹ riden wil verholen:
 Met wapenen swart als colen;
 280 Swart was helm ende scilt.
 Die hi aen den hals hilt;
 Sinen halsberch³⁰ mocht men loven;
 Swart was den wapenroc daerboven,
 Swart was dors³¹ daer hi op sat;

Geen bisschop of kanunnik,
 Geen abt en ook geen monnik,
 Geen deken en zelfs geen pastoor
 Glijpt tussen zijn vingers door.
 Wie er in zijn buurt maar rijdt,
 Is zijn paard en muildier kwijt;
 Allen, waar hij ze ook maar vond.
 Wipt hij uit het zadel op de grond
 En ontnemt hun met grote kracht
 Al wat zij hebben meegebracht,
 Zilver, gewaden, kostbare schalen;
 Hij zal dat altijd daar weghalen
 Waar hij mensen weet met centen.
 Hij neemt hun geld, zonder complimenten,
 Of het nu goud of zilver is.
 Hij is zo listig, slim en gis;
 Niemand kan hem arresteren,
 Al wilden velen dat proberen
 En al deden velen hun best uit alle macht.
 Ik wilde dat ik deze nacht
 Zijn metgezel kon wezen.
 Here God, help mij in dezen.
 Zo zat hij in zichzelf te praten;
 Hij kreeg toen een ridder in de gaten,
 Die reed omzichtig op dat pad
 Alsof hij liever niet had
 Dat men hem langs zag gaan.
 Hij had een pikzwarte uitrusting aan
 Zwart was zijn helm en zijn schild,
 Dat hij bij zijn hals hield opgetild;
 Zijn maliënkolder, zo goed was er geen,
 En ook de wapenrok was zwart daaroverheen,
 Net als het paard waar hij op zat.

21 BETRAPEN = te pakken krijgen • 22 IN SIERE VAERDE = op zijn pad •

23 FASELMENT = (kerk)kelken • 24 OMTRENT = overal • 25 MENICHFOUT = talrijk •

26 VOER BET VOORT = reed voort • 27 VERHOORT = opgemerkt • 28 op dezelfde manier •

29 ALS DIE = als iemand die • 30 HALSBERCH = maliënkolder • 31 DORS = ros •

285 Ende quam enen sonderlingen³² pat
 Dwars gereden door den woude.
 Als hem die coninc gemoeten soude,
 Seinde hi hem³³ ende was in vare,
 Ende waende³⁴ dat die duvel ware,
 290 Omdat hi was so swart al.
 Den riken God hi hem beval,
 Ende peinsde in sinen moet:
 'Gevalt mi quaet ofte goet,
 In vlie³⁵ te nacht door desen;
 295 Ic sal der avonturen genesen³⁶.
 Nochtan weet ic te voren wel:
 Tis die duvel ende niet el³⁷.
 Waer hi van Gods halven³⁸ iet,
 Hi en ware so swart niet.
 300 Tis al swart, paert ende man,
 Ende al dat icker aen gemerken can.
 Ic bidde Gode, datti wakent
 - Ic duchte, dat mi toren naket³⁹
 Dat mi dese niet en scende⁴⁰.
 305 Doe hi bet quam gehende⁴¹.
 308 Ende die swarte heeft vernomen
 Den coninc jegen⁴² hem comen.
 310 Doe peinsde hi in sinen sin:
 'Dese es verdooft hier in
 Ende hevet sinen wech verloren.
 Ic mach dat aen hem verhoren⁴³.
 Hi sal laten die wapen sine,
 315 Die die beste sijn in schine
 Die ic in seven jaren sach.
 Si verlichten als den dach
 Van den stenen ende van den goude.

Zo kwam hij langs zijn eigen pad
 Hem tegemoet dwars door het woud.
 De koning zag hem en werd benauwd:
 Hij zag hem voor de duivel aan
 En begon een kruis te slaan,
 Omdat hij zwart was als de nacht.
 De machtige God bad hij om kracht
 En dacht: hoe het ook gaat,
 Overkomt mij goed of kwaad,
 Ik ga voor hem niet aan de haal,
 Ik overleef het wel allemaal.
 En toch weet ik zeker wel:
 Dit is de duivel uit de hel.
 Van God komt hij zeker niet
 Als hij er zo zwart uit ziet;
 Alles is zwart aan dat paard en die man,
 Een en al zwart wat ik eraan zien kan.
 Ik bid God ervoor te waken
 - Ik vrees in de problemen te raken --
 Dat ik hier niet af zal gaan.
 Zo reed hij op de ander aan.
 Die zwarte kreeg de koning in het oog,
 Waarbij hij bij zichzelf overwoog
 En zich afvroeg, wat en hoe:
 Deze man, waar wil hij naar toe?
 Is hij hier verdwaald misschien?
 Ik kan dat ook wel aan hem zien.
 Die wapens wil ik van hem als buit,
 Ze zien er als het beste van het beste uit,
 Wapens als ik in geen jaren zag.
 Ze schitteren, als was het dag,
 Van de edelstenen en het goud.

32 SONDERLINGEN = afzonderlijk • 33 SEINDE HI HEM (ZEGENDE ZICH) = sloeg een kruis •

34 WAENDE = meende • 35 IN VLIE (IC EN VLIE) = ik vlucht niet •

36 GENESEN = te boven komen • 37 NIET EL = niet anders •

38 VAN GODS HALVEN = van Godswege / iet = iets • 39 TOREN NAKET = onheil overkomt •

40 SCENDE = te schande maakt • 41 GEHENDE = dichterbij • 42 JEGEN = tegen, tegemoet •

43 VERHOREN = merken

Wanen⁴⁴ quam hi in den woude?
320 Ten was noit arm man
Die sulke wapen droech an
Ende sulc ors hadde bescreden⁴⁵,
So sterc ende so scoon van leden. ‘

Waarom is hij hier in dit woud?
Het is zeker geen arme man
Die zulke wapenen dragen kan,
En kan rijden op zo’n paard,
Zo sterk en prachtig, en zoveel waard!

44 WANEN = waarvandaan, waarom • 45 HADDE BESCREDEN = bereed

Codex Manesse, circa 1300

6. RIDDEREER EN RESPECT

In het donkere woud rijden de koning en de zwarte ridder elkaar zwijsend voorbij. Karels hart bonkt in zijn brede borst. Hij is voor geen mens bang, maar deze verschijning zou wel eens de duivel in eigen persoon kunnen zijn. Zwart is immers de kleur van de duivel. Het is begrijpelijk dat de koning deze duivel niet groet. Maar de zwarte ridder schrikt: waarom zegt de vreemdeling niets, waarom vraagt hij niet naar de weg? Zou hij kwaad in de zin hebben? Hij draait om en rijdt de koning achterna. 'Wacht eens even, ridder, wie zijt gij en wat hebt gij hier te zoeken?' roept hij luid.

Natuurlijk laat de koning zich niet op deze onbeschaamde manier tot een antwoord dwingen. Zijn eer staat op het spel, en eer en respect zijn voor een ridder het allerhoogste goed, belangrijker nog dan zijn eigen leven.

Een tweegevecht is dan ook onvermijdelijk.

325 Doe si quamen te gemoete,
Leden si al sonder groete.
Die een besach¹ den anderen wel,
Maer sine seiden niet el².
Als hi den coninc was leden³,
Diet swarte ors brachte gereden,⁴
330 Hilt hi stille ende dochte,
Wie die ander wesen mochte.
'Waerom dat hi aldus lij⁵
Ende siere talen vermij⁶,
Datti mi niet en groete,
335 Doe hi mi gemoete,
Noch om geen dinc en vraget?
Ic wane datti quaet jaget.
Ware ic seker van dien
Dat hi quame om verspien,
340 Datti mi ende die mine
Bringen wilde in pine
Jegen den coninc, dien ic ontrade⁷,
Hi en lede⁸ te nacht sonder scade.

Zo kwamen ze elkaar tegemoet
En passeerden elkaar zonder groet.
De een keek de ander daarbij scherp aan,
Maar ze zijn elkaar stil voorbijgegaan.
Zo kruisten zij elkanders pad;
Hij die op het zwarte paard zat,
Hield stil en hij dacht maar:
Wie is toch die ander daar?
Waarom rijdt hij hier zo rond
En zegt hij niets en houdt zijn mond?
Waarom zou hij mij niet groeten
Nu wij elkaar ontmoeten?
Hij vraagt niets aan mij, die man,
Hij is vast iets kwaads van plan.
Wil hij, ik mag het niet hopen,
Mij erin laten lopen?
Als hij mij en mijn kameraden
Aan de koning wil verraden
- Die ik moet vrezen en respecteren –
Dan liet ik hem niet zomaar passeren.

1 BESACH = keek aan • 2 EL = anders / NIET EL = verder niets • 3 LEDEN = voorbijgegaan •

4 degene die het zwarte ros bereed • 5 LIJT = voorbijgaat • 6 en vermijdt te spreken •

7 DIEN IC ONTRADE = waarvoor ik bang ben • 8 HI EN LEDE = hij zou niet voorbijgaan

Wat node soude hi jagen
 345 Achter bossen ende hagen,
 Of hi mi niet en sochte?
 Bi den here die mi gewrochte⁹:
 Hine ontrijt mi te nacht,
 Ic en sal proeven¹⁰ sine cracht.
 350 Ic willen spreken ende kennen.
 Hi mach sulc sijn¹¹, ic sal winnen
 Sijn ors ende dat hi hevet an,
 Ende doene met lachter¹² keren dan.
 Hi es hier comen als een domme.'
 355 Met dien werp hi sijn ors omme
 Ende volgde den coninc naer.
 Doe hien achterhaelde daer.
 Hi riep lude: 'Ridder, ontbeit¹³!
 Waerna eist dat gi reit?
 360 Ic wil weten wat gi soect
 Ende jaget ende roect¹⁴,
 Eer gi mi ontrijt van hier.
 Al waerdi noch also fier
 Ende also diere¹⁵ uwer tale¹⁶,
 365 Berechtes mi, so doedi wale.
 Ic wil weten, wie gi sijt
 Ende waer gi vaert te deser tijt,
 Ende hoe dat u vader hiet.
 Ic en mags u verlaten niet.'¹⁷
 370 Doe antwoorde die coninc:
 'Gi vraget mi so menich dinc;
 Ic en wistu hoe berechten.¹⁸
 Ic hebbe liever, dat wi vechten
 Dan ict u seide bi bedwange.
 375 So haddic geleeft veel te lange,
 Dat mi een man dwingen soude
 Van dingen die ic niet en woude

Waarom zou hij moeten jagen
 In de bossen, achter hagen,
 Als hij het niet op mij voorzien heeft?
 Bij de Heer die mij het leven geeft:
 Hij ontkomt mij niet vannacht,
 Ik zal hem testen op zijn kracht.
 Ik wil hem spreken en ondervragen.
 Blijkt hij dan op mij te jagen,
 Dan pik ik zijn paard, zijn wapens en zijn kleren,
 Zodat hij met schande terug moet keren.
 Dat hij hier kwam, dat was goed stom.
 Daarop keerde hij zijn paard om,
 Hij volgde de koning in galop
 En kwam hem weldra achterop.
 Hij riep luid: 'Ridder, wacht eens even!
 Zou u mij niet eens antwoord geven?
 Ik wil weten waarheen u gaat.
 Wat wilt u en zoekt u zo laat?
 Voor u vertrekt van hier,
 Al bent u nog zo trots en fier
 En nogal zuinig met elk woord,
 Vertel het mij, zoals het hoort.
 Ik wil weten wie u bent,
 Waar u heen gaat op dit moment,
 En ook hoe uw vader heet.
 Ik heb er recht op dat ik dat weet'.
 De koning antwoordde en zei:
 'U vraagt wel erg veel aan mij,
 Dat is niet zo een-twee-drie gezegd.
 Liever heb ik een gevecht
 Dan dat ik spreek onder dwang.
 Daarvoor leef ik nu eenmaal te lang,
 Dat iemand mij nog dwingen zou
 Ergens over te spreken als ik het niet wou.

9 GEWROCHTE = schiep • 10 PROEVEN = testen, uitproberen •

11 HI MACH SULC SIJN = als hij er zo eentje is • 12 LACHTER = schande •

13 ONTBEIT = wacht • 14 ROECT = begeert • 15 DIERE = zuinig • 16 TALE = verhalen, woorden • 17 ik kan u daarvan niet vrijstellen • 18 ik weet niet hoe het te vertellen

Berechten, ten ware mi lief.
Coomter mi goet af ofte miskief¹⁹,
300 Wi sullen desen strijt nu sceiden²⁰
Ende becorten tusschen ons beiden.'
Des conincs scilt was overtreect²¹.
Hi en wildes niet voeren ontdeect²²
Om teken datter ane stoet.
305 Hi en wilde niet, dat men ware vroet²³
Dat hi ware die coninc.

Ik praat als ik wil, niet als het moet,
Loopt het slecht af, of goed.
Laten wij samen hierover strijden
En het beslechten tussen ons beiden.'
Nu was het schild van de koning bedekt.
Hij wilde niet dat werd ontdekt,
Dat zijn wapen erop stond.
Hij wilde niet dat men uitvond
Dat hij de koning zelf was.

19 MISKIEF = ongeluk • 20 SCEIDEN = beslechten • 21 OVERTREECT = overtrokken •
22 ONTDECT = onbedekt • 23 WARE VROET = zou weten

Codex Manesse, circa 1300

7. TWEEGEVECHT IN HET WOUD

Op een open plek in het woud stellen zij zich tegenover elkaar op, de speren gestrekt, het schild aan de arm; dat van de koning is bedekt om herkenning te voorkomen. Want op zijn schild is, net als bij alle ridders, zijn familiewapen in felle kleuren geschilderd.

Dan stormen de ruiters op elkaar los, zo heftig dat de paarden door hun achterbenen gaan. Als echte vechtersbazen trekken ze het zwaard en slaan erop los. Karel slaat het schild van de zwarte ridder doormidden, de maliënkolders van beiden gaan aan flarden, het bloed stroomt tussen de ijzeren ringen door. Maar de zwarte ridder is snel en sterk en zo weergaloos behendig dat Karel opnieuw bang is tegen de duivel te vechten. Even overweegt hij zelfs om toch maar zijn naam te zeggen, al zal hij daarmee zijn eer verliezen. Maar dan leeft hij de rest van zijn leven in schande. Verbeten haalt Karel uit voor een geweldige houw. De zwarte ridder wankelt, maar weet zich te herstellen. Hij geeft de koning zo'n verschrikkelijke slag op het hoofd dat de helm indeukt en ... het zwaard doormidden breekt.

Si worpen omme met deser dinc
Hare orse sterc ende snel;
Si waren beide gereden wel¹.
390 Hare speren waren sterc.
Si versaemden in een perc
Met sulken nide onder hem tween,
Dat dorse bogen over haer been.
Manlijc² vingen si ten swaerde
395 Als die vechtens begaerde.
Si vochten een lange wile,
Dat³ men gaen mochte een mile.
Die swarte was sterc ende snel
Ende sine consten⁴ waren fel,
400 So dat die coninc was in vare,
Ende waende dat die duvel ware.
Hi sloech den swarten opten scilt,
Dien hi manlic⁵ voor hem hilt,
Dat hi in twee stucken vlooch

Na deze woorden wendden zij pas
Hun paarden, die, snel en sterk,
Geschikt waren voor dit werk.
Zij gingen op een open plek in het bos
Met hun sterke speren op elkaar los.
Zo hard gingen ze ertegenaan
Dat de paarden door hun benen zijn gegaan.
Zij grepen ieder naar hun zwaard,
Echte vechtersbazen te paard.
Het gevecht hield zo veel tijd aan
Als waarin men een mijl kan gaan.
De zwarte was sterk en fel,
De gemeenste trucjes kende hij wel,
Zodat de koning begon te vrezen
Dat het de duivel zelf moest wezen.
Waarna hij de zwarte op zijn schild sloeg,
Dat hij dapper voor zich droeg,
Zodat het in twee stukken spleet.

¹ GEREDEN WEL (GOED BEREDEN) = hadden een goed paard •

² MANLIJC = elk, allebei • ³ DAT = waarin • ⁴ CONSTEN = listen, trucs •

⁵ MANLIC = manmoedig, dapper

405 Oft ware geweest een linden loof.
 Die swarte sloech den coninc weder;
 Die swaerde gingen op ende neder,
 Opten helme, op die maelgien⁶,
 Datter menich moeste faelgien⁷.
 410 En was halsberch⁸ geen so goet,
 Daer en dranc dore⁹ dat rode bloet,
 Dore die maelgien uter huut.
 Daer was van slagen groot geluut.
 Die spaenre¹⁰ van den scilden vlogen,
 415 Die helme op haer hooft bogen,
 Ende ondingen scarden ende vleggen¹¹;
 So scarp waren der swaerden eggen.
 Doe peinsde die coninc in sinen moet:
 ‘Dese es een ridder goet.
 420 Hi brinct mi in sulke noot,
 Mine helpe God, ic blive doot.
 Sal ic lien¹² mijns namen,
 Ic moet mi des al mijn leven scamen;
 Nemmermeer en gecreech¹³ ic ere.’
 425 Doe sloech hi enen slach so sere
 Opten swarten die voor hem hilt,
 Dat hien nalic¹⁴ hadde gevelt
 Ende van den orse tumelen dede.
 Tusschen hem beiden en was gene vrede,
 430 Want die swarte galt¹⁵ den here
 Ende sloech enen slach so sere
 Opten helm, dat hi booch
 Ende dat swaert in twee stucken vlooch.
 So anxtelic¹⁶ was die slach.
 435 Ende als dit die swarte sach,
 Datti sijn swaert hadde verloren:
 ‘Twi¹⁷ was ic arme ie¹⁸ geboren,’

Het was of hij een lindeblad doorsneed.
 Daarop sloeg de zwarte de koning weer.
 Hun zwaarden gingen op en neer,
 De maliënkolders die ze hadden aangedaan,
 Gingen aan flarden, ze gingen eraan.
 Al was hun uitrusting nog zo goed,
 Door de ringen heen sijpelde bloed,
 Door de maliën, uit hun huid.
 Hun slagen klonken ver en luid.
 De spaanders vlogen van hun schilden,
 De helmen op hun hoofden trilden.
 Deuken en gaten liepen ze op,
 Door die scherpe zwaarden op hun kop.
 De koning dacht: wat hij daar doet,
 Is ijzersterk; hij is zo goed,
 Hij brengt me zo in grote nood,
 God sta me bij, of ik ben dood.
 Zal ik toch mijn naam maar geven
 En mij dan schamen de rest van mijn leven?
 Ik had alleen nog een eerloos bestaan.
 Toen gaf hij een klap, die kwam zo hard aan
 Op zijn zwarte tegenstander,
 Bijna velde hij de ander,
 En had hem van zijn paard gesmeten.
 Ze gingen door, woedend en verbeten.
 De zwarte zette het de koning betaald
 En hij heeft zo hard uitgehaald
 Op diens helm, dat die verboog,
 En dat zijn zwaard in twee stukken vloog,
 Zo vreselijk was die slag.
 Maar toen die zwarte nu zag
 Dat hij daarmee zijn zwaard had verloren,
 Dacht hij: waarom ben ik toch geboren?

6 MAELGIEN = ijzeren ringen van de maliënkolder • 7 FAELGIEN = stukgaan •

8 HALSBERCH = maliënkolder • 9 DRANC DORE = drong doorheen •

10 SPAENRE = spaanders • 11 SCARDEN ENDE VLEGGEN = scheuren en gaten •

12 LIEN = toegeven, bekennen • 13 GECREECH = kreeg, zou krijgen • 14 NALIC = bijna •

15 GALT = vergold • 16 ANXTELIC = angstaanjagend • 17 TWI = waarom • 18 IE = ooit

Peinsde hi in sinen moet,
 'Dat ic leve, waertoe eist goet?
 440 Ic en hadde noit geval¹⁹,
 Noch nemmermeer en sal
 Waer mede sal ic mi verweren?
 In prise mijn lijf niet twee peren,²⁰
 Want ic ben idelre hande²¹.
 445 Doe docht den coninc scande
 Op enen te slaen die vore hem helt²².
 Doe hi sach liggen tswaert opt velt
 In tween stucken te broken²³,
 Peinsde hi: 'En es niet gewroken²⁴,
 450 Die enen wille slaen of deren²⁵
 Die hem niet en can geweren²⁶

Waar is het goed voor dat ik leef,
 En dat ik om dit leven geef?
 Nooit heb ik geluk gekregen
 En ook voortaan zit vast alles tegen.
 Waarmee zal ik mij nu verweren?
 Ik geef voor mijn leven nog geen twee peren.
 Want ik sta met lege handen.
 Maar de koning vond het een schande
 Iemand neer te slaan die voor hem stilstond.
 Hij zag het zwaard liggen op de grond
 In twee stukken gebroken.
 En dacht: je hebt je niet gewroken,
 Als je iemand doodt of inslaat op een man
 die zich niet verdedigen kan.

19 GEVAL = meevaller, geluk • 20 ik schat mijn leven geen twee peren
 meer waard • 21 IDELRE HANDE = met lege handen • 22 HELT = stond •
 23 TE BROKEN = gebroken • 24 EN ES NIET GEWROKEN = het is geen wraakneming •
 25 als men iemand doodt of verwond • 26 GEWEREN = verweren

Codex Manesse, circa 1300

8. DE KONING IS GENADIG

De zwarte ridder is nu aan de genade van zijn tegenstander overgeleverd. Maar koning Karel doodt geen onbewapende tegenstander. Wanneer de zwarte ridder wil zeggen wie hij is, heeft hij verder niets te vrezen.

De zwarte ridder, bang dat de vreemdeling in dienst van de koning is, antwoordt ontwijkend: 'Bij God, het is me slecht vergaan. Ik ben land en goed kwijtgeraakt.' Karel is opgelucht. Nu hij de naam van God hoort gebruiken, weet hij dat de zwarte ridder geen duivel kan zijn. Nogmaals verzekert hij de ander dat hij niets te vrezen heeft.

Dan maakt de zwarte ridder zich bekend: hij heet Elegast en is door koning Karel verbannen. Om zichzelf en zijn volgelingen in leven te houden moet hij de rijken bestelen. En daarin is hij bijzonder bedreven geworden.

Karel dankt God in stilte dat zijn gebed is verhoord. Nu moet hij Elegast overhalen om samen uit stelen te gaan.

Dus hilden si stille int wout.
Haer gepeins was menichfout¹,
Deen wie dander wesen mochte.
455 'Bi den Here die mi gewrochte²,
Sprac Karel die coninc,
'Gi en berecht³ mi een dinc,
Ridder, des ic u vrage,
Gi hebt geleeft al u dage:
460 Hoe gi heet ofte wie gi sijt.
Ende laet ons corten⁴ desen strijt.
Mach ic met eren liden⁵,
Ic sal u henen laten riden,
Als ic uwen name weet.'
465 Die swarte sprac: 'Ic ben bereet⁶,
In dien dat gi mi maket vroet⁷,
Wat node dat u doet,
Dat gi hier quaemt te nacht,
Ende om wat saken dat gi wacht⁸.'
470 Doe seide Karel die edel man:

Zo bleven ze tussen de bomen staan
En lieten hun gedachten gaan,
Over wie de ander wezen kon.
'Bij God door wie mijn leven begon,'
Zei toen Karel, de koning,
'U vertelt mij nu één ding,
Ridder, wat ik heb te vragen,
Of dit is het eind van uw levensdagen:
Verklaar wie u bent en als u dat zegt,
Maken wij een eind aan dit gevecht.
Kom ik met ere hier vandaan,
Dan laat ik u ook verdergaan,
Wanneer ik uw naam heb gehoord.'
De zwarte zei: 'Ik ga akkoord,
Als u mij uit de doeken doet,
Waarom u hier zo rijden moet,
Wat heeft u vannacht hierheen gevoerd?
En waarop is het dat u loert?'
Toen zei Karel, de edelman:

1 MENICHFOUT = velerlei • 2 GEWROCHTE = schiep • 3 BERECHT = vertelt •

4 CORTEN = stoppen • 5 LIDEN = doorrijden • 6 BEREET = bereid •

7 MAKET VROET = bekend maakt • 8 WACHT = op de loer ligt

‘Bericht mi eerst, ic seggu dan
 Wat ic soeke ende jage.
 In mach niet riden wel bi dage;
 Ten es sonder nootsake niet,
 475 Dat gi mi dus gewapent siet.
 Ic sal u seggen hoet comt,
 Als gi mi uwen name noemt.’
 480 ‘Dies sijt seker ende vast,
 Here, ic hete Elegast.
 Semmi God⁹,’ sprac die ridder saen,
 ‘Ten es mi ten besten niet vergaen.
 Ic hebbe goet ende lant verloren
 485 Dat ic hadde hier te voren¹⁰,
 Bi ongevalle¹¹, als menich doet¹².
 Soude ict u al maken vroet¹³
 Hoe mine saken comen sijn,
 Eer ic u geseide den fijn¹⁴,
 490 Het soude u dunken al te lanc.
 Mijn geluc es also cranc¹⁵.
 Als dit die coninc verstoet,
 Was hi blide in sinen moet
 Dant al geweest hadde sijn
 495 Tgoet dat vliet op den Rijn.
 Hi seide: ‘Ridder, eist u bequame¹⁶,
 Gi hebt mi geseit uwen name,
 Nu segt mi wies gi u geneert¹⁷.
 Bi al dien dat God hevet weert¹⁸,
 500 Ende bi Hem selven te voren,
 Van mi en krijdijs niet mee toren¹⁹.
 Ende ic sals u so vele berechten²⁰,
 Vraegdijs mi sonder vechten
 Ende al sonder evelen moet²¹,

‘Vertel het mij eerst; ik zeg u dan
 Wat ik zoek en najagen moet.
 Het daglicht is voor mij niet goed;
 Zonder reden is het niet
 Dat u me zo bewapend ziet.
 Ik vertel u hoe dat is gekomen
 Als ik uw naam heb vernomen.’
 ‘Dit is zeker en staat wel vast,
 Heer, mijn naam is Elegast.
 Bij God,’ zei hij, ‘in mijn bestaan
 Is het mij niet best vergaan.
 Mijn land en goed ben ik nu kwijt,
 Al wat ik bezat in vroeger tijd,
 Door pure pech, zo gaat dat vaak.
 Vertelde ik u de hele zaak,
 Hoe dat allemaal is gekomen,
 Voor u er het fijne van hebt vernomen
 Bent u te veel uren kwijt.
 Ik had niet veel geluk al die tijd.’
 Toen de koning hoorde wat hij zei,
 Was hij nog meer verheugd en blij
 Dan wanneer alles van hem zou zijn
 Dat vervoerd wordt op de Rijn.
 ‘Ridder,’ zei hij, ‘Als het u behaagt,
 U hebt gezegd welke naam u draagt,
 Zeg mij nu ook nog waarvan u leeft.
 Bij alles wat God liefheeft
 En bij Hem zelf, zeker en vast,
 Van mij hebt u verder geen last,
 Dan vertel ik alles zonder mokken,
 Wat u maar vraagt, zonder knokken,
 Zonder kwade bedoelingen en geweld,

9 SEMMI GOD = zo helpe mij God • 10 HIER TE VOREN = vroeger • 11 ONGEVALLE =
 pech • 12 MENICH DOET = vaak gebeurt • 13 AL MAKEN VROET = alles vertellen •
 14 DEN FIJN = het fijne er van • 15 ik heb zo weinig geluk • 16 EIST U BEQUAME =
 alstublieft • 17 WIES GI U GENEERT = waarvan u leeft • 18 HEVET WEERT = liefheeft •
 19 TOREN = leed, last • 20 SO VELE BERECHTEN = zoveel vertellen •
 21 EVELEN MOET = kwade bedoeling

505 Indien dat gi dit voor mi doet.
 ‘Nu sijts seker ende vast,
 Here,’ antwoorde Elegast,
 ‘Ic en wils u niet helen:
 Daer ic bi leve, moet ic stelen.
 510 Maer so vele esser an,
 Ic en stele genen armen man
 Die bi sijnre pinen²² leeft.
 Dat pelgrim ofte coman²³ heeft,
 Laet ic hem gebruiken wel²⁴;
 515 Maer ic en verseker nieman el.
 Sint dat ic ie was geboren
 Ende ic mijn goet hadde verloren
 Daer ic bi soude leven,
 Ende mi die coninc hadde verdreven,
 520 Karel, uut minen lande
 -Ic salt u seggen, al eist scande -
 So hebbic mi onthouden²⁵
 In wildernissen ende in wouden.
 Daer si twaelve bi leven,
 525 Moeten rike lude geven:
 Bisscoppen ende canoniken,
 Abden ende moniken,
 Deken ende papen,
 En can gehelpen hare knapen²⁶,
 530 Ic en stele haer goet met liste.
 En es so vast geen kiste
 Noch geen slot so vast,
 Here,’ sprac Elegast,
 ‘Weet icker goet in,
 535 Ic en bringet wel in mijn gewin
 Ende onder mine gesellen.
 Wat soudicker meer of tellen?
 Mine list es menichfout²⁷.
 Mine gesellen sijn int wout,

Als u mij dit eerst vertelt.
 ‘Weet nu zeker, geloof mij vast,
 Heer,’ antwoordde Elegast,
 ‘Ik wil het u niet verhelen:
 Waar ik van leef, dat moet ik stelen.
 Maar zoveel is zeker, niets daarvan
 Steel ik van een arme man
 Die van zware arbeid leeft.
 Wat een pelgrim of een koopman heeft,
 Laat ik hem houden zonder meer,
 Maar veilig is geen andere heer.
 Sinds ik was geboren
 En ik mijn bezit had verloren
 Waar ik van moest leven,
 Toen de koning mij had verdreven,
 Koning Karel, uit al mijn landen
 - Ik vertel het maar, al is het een schande –
 Heb ik mij altijd opgehouden
 In woeste streken en in wouden.
 Waar je met twaalf man van moet leven
 Moeten de rijken maar geven:
 Bisschoppen en kanunniken,
 De abten en hun monniken,
 Deken, priester of pastoor,
 Geen knecht beschermt ze ervoor
 Dat ik hun bezit steel met list.
 Zo stevig is geen kist
 En geen slot zo sterk en vast,
 Heer.’ zo sprak Elegast,
 ‘Als daar geld valt te verdelen,
 Zal ik dat vast en zeker stelen,
 En breng de winst naar mijn maten.
 Hierbij wil ik het verder laten.
 Ik ben listig als een vos.
 Voor mijn maten, in het bos,

22 BI SIJNRE PINEN = van zijn arbeid • 23 COMAN = koopman •

24 HEM GEBRUKEN WEL = wel zelf gebruiken • 25 ONTHOUDEN = in leven gehouden •

26 hun knechten kunnen niet verhinderen • 27 MENICHFOUT = velerlei

540 Ende ic voer uut op aventure;
 Ende hebbe vonden ene sure²⁰,
 Want ic hebbe mijn swaert verloren.
 Ic en corer geen have voren,²⁹
 Ende ict weder hadde geheel.
 545 Der slagen hebbic ontfangen een deel³⁰
 Meer dan icker ie gewan³¹
 Op enen dach van enen man.
 Nu segt mi, ridder, hoe gi heet.
 Ende diegene die u heeft leet³²,
 550 Es hi van sulker machte,
 Dat gi riden moet bi nachte?
 En condise niet gematen³³
 Diegene die u haten?
 Gi sijt te wapenen so goet.'
 555 Doe peinsde die coninc in sinen moet:
 'God heeft mine bede gehoord;
 Nu moetti mi beraden voort.
 Dits die man die ic begaerde
 Boven alle die leven op daerde,
 560 Mede te varen in deser nacht.
 562 God heeften mi te poente³⁴ bracht.

Ben ik op zoek gegaan naar buit,
 Maar dit keer pakte dat slecht uit,
 Want ik heb het verloren, mijn zwaard,
 En het is me alles waard
 Dat ik het weer gaaf bezat.
 Zo'n pak slaag heb ik nog nooit gehad,
 Meer dan mij iemand heeft gegeven
 Op een dag in heel mijn leven.
 Zeg mij nu, ridder, wie gij zijt
 En wie is het, die u bestrijdt;
 Heeft die dan zo veel macht
 Dat u rijden moet bij nacht?
 Kunt u diegenen dan niet aan
 Die u naar het leven staan?
 U bent zo goed met zwaard en speer.'
 Toen dacht de koning, de edele heer:
 God heeft mijn gebed verhoord.
 Hij helpe mij nu verder voort.
 Dit is de man die ik mij zou wensen,
 Meer dan alle andere mensen,
 Als mijn begeleider deze nacht.
 Voor mij heeft God hem hier gebracht;

20 SURE = tegenvaller • 29 niets zou mij liever zijn • 30 EEN DEEL = heel wat •

31 IE GEWAN = ooit (eerder) kreeg • 32 HEEFT LEET = kwaadgezind is •

33 kunt u niet tegen hen op • 34 TE POENTE = van pas

DE FEODALE SAMENLEVING

In de vroege Middeleeuwen was de vorst de alleenheerser. Onder hem stonden leenmannen, die elk een gebied namens de koning bestuurden. Deze leenmannen voelden zich ver verheven boven de gewone mensen, ze vormden een adelstand en ze gingen de titel van hertog of graaf voeren.

Zo'n hertog van Brabant of graaf van Holland had wel een enorm stuk land in leen. Daarom gaf deze hogere adel aan zoveel mogelijk vechtjassen de zeggenschap over een klein deel van dat land. Hoe meer ridders als leenman, hoe meer manschappen je had in de voortdurende oorlogen in die tijd. En zo ontstond er een piramide met een leenheer aan het hoofd en leenmannen en achterleenmannen daaronder.

Al die ridders, die zelf niet werkten voor de kost, werden in leven gehouden door de boeren. In ruil voor het 'recht' om een stuk land van een ridder te mogen bewerken, moesten ze een groot deel van hun oogst afstaan, en bereid zijn om voor hun heer te werken. Bijvoorbeeld bij de bouw of uitbreiding van een kasteel.

Deze maatschappijvorm noemen we het feodale stelsel. De leenheer en de leenmannen hadden de macht. De bevolking (vooral plattelanders, er waren nog nauwelijks steden) werd niets gevraagd.

De geestelijkheid, met de paus aan het hoofd en daaronder de kardinalen, en daaronder de bisschoppen en daaronder de priesters en daar weer onder de nonnen, vormde een aparte stand en kende zelfs een eigen rechtspraak. En ook zij leefden allemaal van het werk van de boeren. De priesters en kloosters werden 'in natura' betaald voor hun zorg voor het zieleheil van de boeren.

Zo zat de Europese samenleving in elkaar tot omstreeks 1100, toen de steden opkwamen.

9. DIEF EN DIEFJESMAAT

Nu is Karel aan de beurt om te vertellen wie hij is, maar hij kan moeilijk zeggen dat hij de koning is, dus hij moet liegen.

Hij stelt zich voor als Adelbrecht, een roofridder, die alles steelt wat los en vast zit. Zo heeft hij al dagen een grote schat op 't oog, die hij vannacht zou kunnen buitmaken wanneer hij maar een helper had, want gemakkelijk zal de inbraak niet zijn. Zullen ze samenwerken en eerlijk delen?

Elegast wil eerst weleens weten wat Adelbrecht precies in de zin heeft. Deze zegt dat hij de koning wil bestelen, die best wat kan missen. Woedend valt Elegast tegen hem uit. Nooit ofte nimmer zal hij de koning zoiets aandoen. Ondanks zijn verbanning blijft hij trouw aan de koning.

Karel neemt zich voor om deze loyale dief te belonen wanneer dit avontuur eenmaal achter de rug is.

Nu moet ic liegen door den noot.¹
'Bi den Here die mi geboot,'
565 Sprac die coninc, 'heer Elegast,
Aen mi hebdi geleide vast¹,
Gestade vrient² ende vaste vrede.
Ic sal u seggen mine sede
- Wat holp³ vrienden verholen⁴ -
570 Ic hebbe goets so vele gestolen,
Waer ic metter helft gevaen,
Men liete mi niet ontgaen
Om mijn gewichte van goude root.
Maer het dede mi die noot;
575 Noot breect alle strijt!
Gi seit mi, ridder, wie gi sijt;
Ic sal u seggen minen name,
Eist u wille ende bequame.⁵
Ic ben geheten Adelbrecht,
580 Ende plege te stelen over recht⁶
In kerken ende in clusen⁷
Ende in allen Gods husen.

Ik moet wel liegen, anders kan ik niet.
'Bij God, die mij leven liet,'
Zei de koning, 'heer Elegast,
Ik ben de man die bij je past,
Een goede vriend en trouwe kameraad.
Ik vertel je alles, goed en kwaad.
Waarom het voor vrienden te verhelen?
Ik heb zoveel weten te stelen,
Was ik met de helft gevangengenomen,
Dan nog was ik niet ontkomen
In ruil voor mijn gewicht in goud.
Maar ik moest het doen uit lijfsbehoud.
Zo is het nu eenmaal: nood breekt wet.
Wie jij bent, zei je me net;
Nu zal ik, prettig dat je 't weet,
Jou ook vertellen hoe ik heet.
Mijn naam is Adelbrecht.
Ik steel, ik kom terecht
In kloosters en abdijen,
In kerken en pastoriën.

1 GELEIDE VAST = veilig gezelschap • 2 GESTADE VRIENT = trouwe vriendschap •

3 WAT HOLP = wat zou het helpen • 4 VERHOLEN = verhullen, verzwijgen •

5 als u dat wilt en het u behaagt • 6 OVER RECHT = voorwaar • 7 CLUSEN = kloosters

Ic stele clerken ende papen
 - Ic en late niemen met gemake⁸ -
 585 Den riken ende den armen.
 Ic en achte niet op haer carmen.
 Ic en late genen man
 Daer ic mijn gewin weet an,
 Ic en name hem liever sine have
 590 Dan ic hem die mine gawe.
 Aldus hebbic mi ontdragen⁹.
 Ende hebbe gelegen¹⁰ menige dage
 Om enen scat dien ic weet.
 Mi soude des wesen wel gereet¹¹
 595 Eer emmer quame morgen vroe,
 Haddicker ene helpe toe,
 Also vele als ics rochte¹²
 Ende mijn paert gedragen mochte.
 Die scat es qualike gewonnen¹³:
 600 God en souts ons niet veronnen¹⁴,
 Mochten wi des hebben een deel.
 Die scat leit in een casteel¹⁵
 Daer mi die jegenode es cont.
 Al hadden wi des¹⁶ tien hondert pont,
 605 En mochte hem niet deren
 Also vele als twee peren.
 Ende hi es qualike bejaegt¹⁷.
 Siet, Elegast, wats u behaegt¹⁸:
 610 Willen wi daer in doen onse macht¹⁹
 Ende sijn gesellen te nacht?
 Dat wi connen bejagen
 Onthier ende het sal dagen,²⁰
 Dat sal ic deilen²¹ ende gi kiezen²².

Ik steel van monniken en prelaten
 - Ik kan niemand met rust laten -
 Rijk of arm, het maakt mij niet uit.
 Ik let niet op hun gekerm, wel op de buit.
 Weet ik ergens een schat te staan,
 Dan laat ik me die niet ontgaan.
 Ik neem een ander liever het zijne af,
 Dan dat ik hem het mijne gaf.
 Op die manier kom ik aan de kost.
 Zo heb ik nu vele dagen gepost
 Vanwege een schat die ik heb opgespoord.
 Daarvan kan ik stelen, ongestoord,
 Voordat morgen de zon opgaat
 - Had ik daartoe een diefjesmaat -
 Zoveel als ik maar zou willen vragen
 En mijn paard zou kunnen dragen.
 Die schat is toch niet netjes verkregen,
 Dus God heeft er, denk ik, niets op tegen
 Dat wij wat nemen, ieder zijn deel.
 Die schat ligt in een kasteel;
 De omgeving daar ken ik goed.
 Ik denk dat het hem niets doet,
 Al zouden we duizend pond goud stelen;
 Het zou hem geen cent kunnen schelen.
 't Is dat je er zo moeilijk bij komen kan.
 Dus Elegast, wat vind je ervan
 Als we vannacht als compagnons samen
 Met vereende kracht tot zaken kwamen?
 Wat we aan buit hebben genomen,
 Voordat de zon is opgekomen,
 Zal ik verdelen en jij mag kiezen.

8 MET GEMAKE = met rust • 9 ONTDRAGEN = in leven gehouden •

10 GELEGEN = op de loer gelegen • 11 het zou al van mij kunnen zijn • 12 ALS ICS ROCHTE
 = als ik begeerde • 13 QUALIKE GEWONNEN = oneerlijk buitgemaakt • 14 VERONNEN
 = kwalijk nemen • 15 waar de omgeving mij bekend is • 16 DES = daarvan •

17 QUALIKE BEJAEGT = moeilijk te pakken te krijgen • 18 WATS U BEHAEGT =
 spreekt dat u aan • 19 zullen we ons daarvoor inzetten? • 20 tot de dag aanbreekt •

21 DEILEN = delen • 22 KIESEN = kiezen

615 Dies achter gaet, moet riesen!²³
 Elegast sprac: 'Waer leit die scat?
 Lieve vrient, segget mi dat.
 Ende in wat stede?
 Het mach daer sijn ic vare mede;²⁴
 620 Ic wille des wesen vroet,²⁵
 Eer ic u volge enen voet.'
 Doe sprac Karel die edel man:
 'Ic salt u berechten dan.
 Die coninc heeft so groten scat,
 625 Hem mochte luttel deren dat²⁶
 620 Van sinen scatte. Daer hi leget²⁷.'
 Als dit die coninc seget,
 630 Dat hi hem selven stelen wille²⁸,
 Elegast en sweech niet stille.
 Hi seide: 'Dat moet mi God verbieden!
 Hi en leeft niet diet mi riede,
 Dat ic den coninc dade scade.
 635 Al heeft hi mi bi quaden rade
 Mijn lant genomen ende verdreven,
 Ic sal hem wesen al mijn leven
 Gestade²⁹ vrient na miere macht;
 In sine scade en come ic te nacht,
 640 Want hi es mijn gerechte here.
 Dade ic hem anders dan ere,
 Ic mochts mi scamen voor Gode.
 Men mochts mi geraden node.³⁰
 Als dit die coninc verstoet,
 645 Peinsde hi in sinen moet,
 Dat hem Elegast die dief
 Goets onste³¹ ende hadde lief.
 Hi peinsde, mocht hi keren³²
 Behouden³³ sijnder eren,

Met kiezen-of-delen kan niemand verliezen.'
 Elegast zei: 'Waar ligt die schat?
 Beste vriend, vertel mij dat,
 En in welke stad of stee,
 Misschien ga ik dan wel met je mee.
 Ik wil het weten van a tot z
 Voordat ik een voet verzet.'
 Toen zei Karel, de edelman:
 'Laat ik je vertellen dan
 Dat de koning zo veel schatten heeft,
 Dat hij er niet veel om geeft
 Als wij wat stelen. Daar ligt de schat!
 Toen de koning dit gezegd had,
 Dat hij uit was op zijn eigen buit,
 Viel Elegast tegen hem uit.
 Hij zei: 'God bewaar me voor dit kwaad!
 Er is geen mens die mij aanraadt
 De koning zoiets aan te doen!
 Al heeft hij, door kwaadsprekerij toen,
 Mijn land genomen en mij verdreven,
 Ik blijf voor hem mijn hele leven
 Een trouwe vriend voorzover ik kan.
 Ik breng geen schade toe aan die man;
 Hij blijft mijn rechtmatig heer.
 Bewees ik hem niet alle eer,
 Dan deed ik daarmee God verdriet
 Zover krijg je mij zomaar niet.'
 Toen de koning dit hoorde,
 Dacht hij na over deze woorden.
 Elegast, ook al was hij een dief,
 Was hem goedgezind en had hem lief.
 Hij bedacht dat als hij met ere
 Naar Ingelheim terug zou keren,

23 wie daarbij tekortkomt, moet wel dom zijn • 24 het kan zijn dat ik meega •
 25 ik wil het wel weten • 26 DAT = dat (wij stelen) • 27 DAER HI LEGET =
 waar die zich bevindt • 28 HEM SELVEN STELEN WILLE = zichzelf wil bestellen •
 29 GESTADE = trouwe • 30 men krijgt mij niet zover • 31 ONSTE = gunde •
 32 KEREN = terugkeren • 33 BEHOUDEN = met behoud van

650 Hi soude hem goets so vele geven,
Dat hi met eren mochte leven
Sonder stelen ende roven.
'Dies mach men mi wel geloven!'

Hij Elegast zo veel bezit zou geven
Dat hij weer fatsoenlijk kon leven,
Zonder te hoeven stelen en te roven.
'Dit mag men rustig van mij geloven!'

10. DE KONING STEELT EEN PLOEGIJZER

De koning vraagt Elegast of hij dan een andere plaats weet waar ze samen hun slag kunnen slaan. 'Ja, te Eggermonde bij Eggeric, de zwager van de koning, kunnen we zonder bezwaar inbreken. Hij is een schurk en een verrader, die zelfs zijn heer de koning zou vermoorden als hij de kans kreeg. Eggeric heeft rijkdommen genoeg.'

Het voorstel komt Karel goed uit. Als het fout gaat, kan hij altijd nog op zijn

zuster rekenen. Die zal hem toch zeker niet laten ophangen!

Onderweg naar het kasteel van zijn zwager Eggeric ziet Karel op een akker een ploeg staan, waar hij het ijzer uit steelt, om tenminste iets van inbrekersgereedschap te hebben. *(Dit was een zwaar misdrijf in de Middeleeuwen, waar de doodstraf op stond. Want het stelen van een ploegijzer veroordeelde de boeren en hun gezinnen, en de dorpelingen die van hun opbrengst leefden, tot de hongerdood).*

Bij het kasteel aangekomen heeft Elegast niet veel vertrouwen in zijn metgezel, en Karel wordt zelfs uitgelachen om zijn ploegijzer, terwijl Elegast een degelijke koevoet bij zich heeft. Karel verzint een smoes hoe hij zijn eigen koevoet bij een achtervolging is kwijtgeraakt. Maar als ze een gat hakken in de kasteelmuur is het opnieuw duidelijk dat Elegast in dit werk veel beter is dan Karel.

Na dien gepeinse daer hi in was,
655 Vragede hi Elegaste das¹,
Ofhine² iewaer wilde leiden
Daer si goet onder hem beiden
Mochten bejagen op den nacht.
Hi dade daertoe sine macht
660 Gerne ende sine behendichede,
Wilde hine³ laten varen mede.
Elegast seide: 'Ja ic gerne.
-Ic en weet of gijt segt in scerne⁴-
Te Eggeric te Eggermonde
665 Mogen wi stelen sonder sonde,

Nadat hij dit had overdacht,
Was het dat hij naar voren bracht,
Of hij hem ergens heen wou leiden
Waar ze die nacht met hen beiden
Aan geld en goederen konden geraken.
Hij zou daartoe zijn kennis van zaken
Graag inbrengen, en zijn vaardigheden,
Als hij goedvond dat zij samen reden.
Elegast zei toen: 'Ja graag.
Of maakt u een grapje met uw vraag?
Bij Eggeric te Eggermonde
Kunnen wij stelen, dat is geen zonde,

1 DAS = het volgende • 2 OFHINE = of hij hem • 3 HINE = hij hem •

4 IN SCERNE = in scherts, voor de grap

Die des conincs suster heeft.
 Het es scade dat hi leeft!
 Hi heeft den menigen⁵ verraden
 Ende bracht in groter scaden.
 670 Selve den coninc sinen here
 Soude hi nemen lijf ende ere,
 Mocht na sinen wille gaen;
 Dat hebbic dicke wel verstaen.
 Nochtan heeft hi van den coninc
 675 Een herde scone⁶ dinc⁷,
 Beide borch ende leen.
 Al en haddi ander toeverlaet geen,
 Het mochte hem luttel deren
 Dat wi van den sinen⁸ teren⁹.
 680 Daer sullen wi varen, eist u wille¹⁰.
 Doe peinsde die coninc ende sweech
 stille,
 Nadien dat hem gescepen stoet¹¹,
 Dattem daer ware stelen goet.
 Al hadden sijn suster gevangen,
 685 Si souden¹² node laten hangen.
 Daerna droegen si overeen¹³
 Daer te varen onder hem tween
 Te stelen Eggerics scat.
 Die coninc hem niet en vergat¹⁴.
 690 Si quamen gereden op een velt¹⁵,
 Luttel mee¹⁶ dan in den telt¹⁷,
 Daer vonden si een ploech staen.
 Die coninc bucte neder saen¹⁸,
 Ende Elegast reet voren,
 695 Daer hi den wech hadde vercoren.
 Die coninc nam tcouter¹⁹ in die hant

Hij die 's konings zuster heeft,
 Het is een schande dat die man nog leeft.
 Hij heeft menigeen verraden
 En kwaad gedaan met zijn gemene daden.
 Zelfs de koning, zijn eigen heer,
 Zou hij beroven van leven en eer,
 Als hij dat maar wist aan te leggen;
 Dat he b ik dikwijls horen zeggen.
 Toch kreeg hij van de koning
 Een leengoed, een prachtige woning,
 En behalve een burcht ook nog land.
 Al had hij daarnaast niets achter de hand,
 Hij zou er nauwelijks onder lijden,
 Als wij hem van wat geld bevrijdden.
 Als je wilt, zetten we daar een kraak.
 De koning zweeg en overwoog de zaak.

Hij kon, nu het zo werd bekeken,
 Het beste maar daar in gaan breken.
 Als hij door zijn zuster werd gevangen,
 Zou zij hem vast niet op laten hangen.
 Zo kwamen ze met elkaar overeen
 Samen: op weg te gaan, daarheen.
 Eggerics schat, dat was hun doel,
 De koning hield het hoofd wel koel.
 Ze reden toen in kalme galop
 Onderweg een akkertje op,
 Waar ze een ploeg zagen staan.
 De koning is erop afgegaan,
 Elegast reed intussen vooruit
 Omdat hij de weg wist naar de buit.
 De koning pakte het ploegmes beet,

5 DEN MENIGEN = velen • 6 HERDE SCONE = hele mooie • 7 DINCK = ding, bezitting •

8 DEN SINEN = het zijne • 9 TEREN = gebruiken, wegnemen •

10 EIST U WILLE = als u wilt • 11 HEM GESCEPEN STOET = hij er zo voor stond •

12 SOUDEN = zou hem droegen • 13 OVEREEN = kwamen overeen • 14 HEM NIET EN
 VERGAT = verloor niet het hoofd • 15 VELT = veld, akker • 16 LUTTEL MEE =
 nauwelijks meer • 17 TELT = draf • 18 SAEN = meteen • 19 TCOUTER = het ploegmes

Datti aen den ploech vant,
 Ende peinsde in sinen moet:
 ‘Dit is totten ambocht goet.
 700 Die graven moet in borgen,²⁰
 Hi moeder toe besorgen
 Sulke dinc²¹ als hem bedorste²².’
 Doe sat hi op al sonder vorste²³
 Ende volgede Elegaste
 705 Metten sporen vaste,²⁴
 Die een luttel was te voren.
 Verstaet, so moget gi wonder horen!
 Doe si quamen voor die veste,
 Die die schoonste was ende die beste
 710 Die iewaert²⁵ stoet opten Rijn,
 Sprac Elegast: ‘Hier wil ic sijn.
 Nu segt,’ seide hi, ‘Adelbrecht,
 Wat dunct u gedaen dat best?
 Ic wil werken bi uwen rade;
 715 Mi ware leet, gesciede ons scade,
 Dat men mochte seggen dan:
 “Het quam al bi desen man.”
 Die coninc antwoorde na dier talen:
 ‘In quam noit binnen der salen²⁶
 720 Noch binnen den hove²⁷, dat ic weet.
 Het soude mi sijn ongereet²⁸,
 Soude ic daer nu binnen gaen;
 Aen u selven moetet staen.²⁹
 Elegast seide: ‘Ies mi lief.
 725 Sidi een behendich dief,
 Dat sal ic cortelike³⁰ verstaen³¹.
 Laet ons een gat maken gaen
 In der mure ter goeder ure,
 Daer wi mogen crupen dure.’

Dat hij van de ploeg af deed,
 Terwijl hij bij zichzelf dacht:
 Dit is goed voor het dievenambacht.
 Wie in burchten in gaat breken,
 Moet gereedschap bij zich steken.
 Zo’n ding bewijst zijn nut nog wel.
 Hij steeg weer op en ging toen snel
 Weer achter Elegast aan,
 Die een eindje vooruit was gegaan.
 Spoor-slags ging hij ervandoor.
 Misschien komt dit u wonderlijk voor.
 Toen ze aankwamen bij het kasteel,
 Dat het mooiste was, het pronkjuweel,
 Van alle burchten aan de Rijn,
 Zei Elegast: ‘Hier moeten we zijn.
 Welnu Adelbrecht,’ zei hij toen,
 ‘Hoe kunnen we dit het beste doen?
 Hoe gaan we te werk, wat raad je me aan?
 ‘t Zou jammer zijn, als het mis zou gaan.
 Dan zou kunnen worden gezegd:
 “Deze man bracht er niets van terecht.”
 De koning zei na deze zinnen:
 ‘Ik kwam nooit eerder de hoofdburcht binnen,
 Ook niet de voorburcht, voorzover ik weet.
 Het zou moeilijk zijn als ik dat deed.
 Dat staat mij helemaal niet aan;
 Jij moet zelf maar naar binnen gaan.’
 Elegast zei: ‘Het kan mij niet schelen;
 Of jij handig bent in het stelen,
 Zal ik binnenkort wel merken.
 Laten we eerst maar gaan werken
 Aan een goed gat in de muur,
 Waar we door kunnen, op den duur.’

20 wie inbreken moet in burchten • 21 DINC = ding, bezit •

22 BEDORSTE = nodig heeft • 23 VORSTE = uitstel • 24 spoor-slags •

25 IEWAERT = ergens • 26 BINNEN DER SALEN = in de hoofdburcht, in de ridderzaal •

27 HOVE = voorburcht • 28 ONGEREET = bezwaarlijk • 29 u moet het zelf doen •

30 CORTELIKE = binnenkort, spoedig • 31 VERSTAEN = bemerken

730 Dit loveden³² si beide wel.
 Si bonden daer haer orse snel,
 Ende gingen ter mure sonder luut.
 Elegast trac een yser uut
 Daer hi die muren met soude breken.
 735 Doe began die coninc reken³³
 Tcouter voort van den ploech.
 Doe stont Elegast ende loech³⁴
 Ende vragede, waer hijt dede maken:
 ‘Conste ic te smeesters³⁵ huus geraken,
 740 Ic dede maken suk een.
 Ic en sach dusgedaen³⁶ noit geen
 Besegen te sulken stieken,³⁷
 Daer men muren mede soude bieken.’
 Die coninc seide: ‘Het mach wel sijn.
 745 Ic quam gevaren op den Rijn
 - Dies es leden die derde dach -³⁸
 Dat ic voer op mijn bejach.
 Daer moest ic mijn yser laten:
 Ende ontviel mi op der straten,
 750 Daer men mi volgede achter.
 Ic en dorste niet keren door den lachter³⁹.
 Dus was ic mijns yzers ane⁴⁰;
 Ende dit nam ic bi der mane,
 Daer ict vant aen enen ploech.’
 755 Elegast sprac: ‘Tes goet genoeg;
 Mogen wi hier te punte in geraken.
 Hierna doet een ander maken.’
 Si lieten die tale, si maecten tgat.
 Elegast voegede bat⁴¹
 760 Dat hi daertoe keerde sine lede,⁴²
 Dant den coninc Karel dede.
 Al was hi groot ende sterc,
 Hi en conste niet alsulc werc.

Dit waren ze eens, Karel en Elegast.
 Ze bonden snel hun paarden vast
 En gingen op de muur af zonder geluid.
 Elegast pakte een koevoet uit
 Om daarmee het kasteel te kraken.
 De koning kwam om dat gat te maken
 Met zijn ploegijzer voor den dag.
 Elegast schoot in de lach
 En vroeg: ‘Waar heb je dit vandaan?
 Als ik naar de meestersmid kon gaan,
 Zou ik er ook zo een laten maken.
 Ik heb nog nooit voor dit soort zaken,
 Voor het hakken van een gat,
 Zo’n ding onder ogen gehad.’
 De koning zei: ‘Dat kan wel zijn,
 Maar ik kwam in de buurt van de Rijn,
 Alweer een dag of drie geleden,
 Ik was op rooftocht uitgereden,
 Toen was het dat ik mijn koevoet verloor.
 Hij viel op straat maar ik moest ervandoor
 Want zij zaten achter mij aan.
 Ik durfde niet smadelijk terug te gaan.
 Zo raakte ik mijn breekijzer kwijt.
 Dit ijzer vond ik juist op tijd
 In het maanlicht aan een ploeg.’
 Elegast zei: ‘t Is goed genoeg
 Om hiermee binnen te geraken,
 Maar laat hierna wat anders maken.’
 Toen zwegen ze en hakten het gat.
 Het was zo duidelijk als wat
 Dat Elegast dit veel beter kon
 Dan koning Karel, zijn compagnon.
 Al was die dan groot en sterk,
 Dit was niet zijn dagelijks werk.

32 LOVEDEN = een goed idee vonden • 33 BEGAN REKEN = haalde tevoorschijn •
 34 LOECH = lachte • 35 SMEESTERS = van de meestersmid • 36 DUSGEDAEN = dusdanig •
 37 gebruiken voor die taak • 38 drie dagen geleden • 39 LACHTER = schande • 40 MIJNS
 YSERS ANE = mijn breekijzer kwijt • 41 het ging Elegast beter af • 42 dat hij zich daartoe zette

TOVERKRUID

In het volgende hoofdstuk heeft Elegast een handig hulpmiddel voor inbrekers: Een toverkruid waarmee je de dieren kunt verstaan. Maar zouden de Middeleeuwse toehoorders daar nou echt in geloofd hebben?

Waarschijnlijk wel. Ze wisten immers van allerlei andere kruiden die een mysterieuze, soms geneeskrachtige, soms dodelijke en soms hallucinerende werking bleken te hebben. De geleerde Jacob van Maerlant beschrijft in 'Der Naturen Bloeme' (circa 1270) maar liefst 32 kruiden en hun mogelijke toepassing, waaronder toverbrouwsels om begeerde minnaars in het bed te krijgen.

Het geloof in kruiden was in de Middeleeuwen dus algemeen, zonder dat iemand kon uitleggen waarom ze werkten. Het was allemaal magie. Waarom zou er dan geen kruid zijn waarmee je de dieren kunt verstaan?

Een andere parallel: In de hedendaagse 'paddo-literatuur', over de hallucinerende effecten van sommige soorten paddenstoelen, kom je regelmatig beschrijvingen tegen van trips waarin mensen plotseling de vogels, 'konden verstaan', of een gesprek aangingen met een coyote.

11. ELEGAST DE TOVENAAR

Samen hebben Elegast en de koning een gat in de muur van het kasteel gemaakt. Elegast wil nu dat zijn metgezel, die duidelijk een onhandige dief is, buiten blijft wachten. Zelf kruipt hij naar binnen.

Hij steekt een toverkruid in zijn mond waardoor hij de dieren kan verstaan en hoort dan een haan en een hond zeggen dat de koning buiten het kasteel staat. Geschrokken gaat Elegast naar zijn maat terug en vertelt hem wat hij heeft gehoord. Wanneer die ongelovig doet, steekt Elegast ook hem een kruid in de mond en nu hoort Karel ook zelf hoe de haan zijn waarschuwing herhaalt.

Het begint er voor Karel lelijk uit te zien, maar hij weet Elegast af te troeven: 'Je bent minder dapper dan ik dacht. Wat doen we: breken we nog in of niet?'

Elegast besluit de inbraak door te zetten. Maar eerst moet Adelbrecht een toontje lager zingen. Elegast brengt hem lelijk in verlegenheid door het toverkruid terug te vragen. Het is weg. Elegast blijkt het uit zijn mond teruggestolen te hebben zonder dat de koning, zelf een dief van niks, er iets van heeft gemerkt.

	Doe si dat gat van der mure	Toen ze dan op den duur
760	Hadden bracht al dure	Een gat hadden gemaakt in die muur
	Ende si daer binnen soud'en gaen,	En ze naar binnen konden gaan,
	Sprac Elegast: 'Gi sult ontfaen	Zei Elegast: 'Jij pakt hier buiten aan
	Hier buten, dat ie u sal bringen.'	Wat ik je aanreik door het gat.'
	Hi en woude niet gehingen ¹ ,	Want hij wou niet toestaan dat
765	Dat die coninc daer binnen quame;	De koning daar binnen zou gaan,
	So sere ontsach hi hem der onvrane. ²	Anders, vreesde hij, gingen ze eraan.
	En dochte niet een onbehende dief. ³	Hij wilde geen dief die zo onhandig deed.
	Nochtan woude hi, leet ende lief,	En toch wilde hij lief en leed
	Met hem deilen sijn gewin.	Met hem delen en alles wat hij zou winnen.
770	Die coninc bleef buten, Elegast ginc in.	De koning bleef buiten, Elegast ging binnen.
	Elegasts behendichede ⁴ ,	Elegast was bekend met tovenarij.
	Die hi proefde ter meniger stede, ⁵	Waar hij kwam, daar toverde hij,
	Die en was mellijc no gemate. ⁶	Waar in hij boven de middelmaat uitstak.
	Hi trac een cruut uut enen vate ⁷	Hij haalde een kruid uit een zak,

1 GEHINGEN = toestaan • 2 zo bang was hij, dat daar ongelukken van zouden komen •

3 een onhandige dief was niet geschikt, niet van nut •

4 BEHENDICHEDE = toverkunst • 5 die hij beproefde bij menige gelegenheid •

6 MELLIJC NO GERNATE = gering noch middelmatig • 7 VATE = koker, zakje

775 Ende dedet in sinen monde,
 Dat hi al verstonde
 Wat hanen craeien ende honde bilen⁸.
 Doe verstont hi ter wilen
 Aen enen hane ende aen enen honde,
 785 Die seiden, dattie coninc stonde
 Buten den hove, in haer latijn⁹.
 Elegast sprac: 'Wat mach dit sijn?
 Soude die coninc sijn hier voren?
 Ic duchte dat mi naket toren.¹⁰
 790 Ic ben verraden na mijn gedochte,¹¹
 Ofte mi verleit alfs gedachte.'
 Hi ginc daer hi den coninc liet,
 Ter stede daer hi van hem sciet;
 Ende seide wat hi hadde verstaen
 795 - Hem en bedroge sijn waen -¹²
 Beide aen hanen ende aen honden,
 Diet in haer latijn verconden,
 800 Dat die coninc ware daer;
 Maer hi en wiste niet wie naer¹³.
 Doe seide Karel die edel man:
 'Wie hevet u geseget dan?
 Wat soude die coninc hier doen?
 805 Soudi geloven aen een hoen
 Ofte aen een hont die bast,
 So en es u gelove niet vast.
 Mi dunct, dat gi mi sagen telt.
 Waertoe eist goet, dat gi mi quelt?
 810 U gelove en es niet vast.'
 'Nu hoort,' sprac Elegast.
 Hi stac den coninc in sinen mont
 Een cruyt, daer¹⁴ hi voor hem stont;
 Ende seide: 'Nu suldi verstaen
 815 So ic te voren hebbe gedaen.'

En deed dat in zijn mond,
 Zodat hij opeens alles verstond
 Van hanengekraai en hondengeblaf.
 Hij luisterde zo die dieren af
 Toen een haan zei, en daarna een hond,
 Dat buiten de muur de koning stond.
 Dat zeiden ze in hun dierenlatijn.
 Elegast zei: 'Hoe kan dat zijn?
 Is de koning hier? Ik ben beducht:
 Er hangt onheil in de lucht.
 Hier is een verrader bezig geweest,
 Of word ik misleid door een boze geest?'
 Hij ging terug naar de muur en het gat
 Waar hij de koning gelaten had,
 En vertelde wat hem was meegedeeld,
 - Als hij het zich niet had ingebeeld -
 Zowel door een hond als door een haan.
 Zij gaven hem in hun taal te verstaan
 Dat de koning hier was, zei hij,
 Al wist hij niet waar en hoe nabij.
 Toen zei Karel, de edele man:
 'Wie zei dat, wat weet je daarvan?
 Wat zou de koning hier doen?
 Als je geloof hecht aan een hoen,
 Of aan hondengeblaf,
 Dan ga je op bijgeloof af.
 Je vertelt sprookjes die nergens op slaan.
 Waarom doe je mij dit aan?
 Dit geloof je zelf niet echt.'
 Elegast zei: 'Luister zelf, Adelbrecht',
 En stopte de koning, die voor hem stond,
 Een stukje van zijn kruid in de mond.
 En hij zei: 'Nu kun je horen
 Wat ik hoorde even tevoren.'

8 BILEN = blaffen • 9 IN HAER LATIJN = in hun onverstaanbare taal •

10 ik vrees dat mij onheil boven het hoofd hangt • 11 of mij misleidt een boze geest •

12 wanneer zijn verbeelding hem geen parten speelde • 13 WIE NAER = hoe dichtbij •

14 DAER = terwijl

Echter¹⁵ craeide die hane ende sede,
 Also alse hi te voren dede,
 Dat die coninc ware daer.
 Elegast seide: 'Hoorter naer,
 020 Geselle, wat die hane craeit.
 Ic wille mijn kele winde waeit,¹⁶
 En es die coninc niet hierbi.'
 Doe seide Karel: 'Tfi!¹⁷
 Geselle, sidi vervaert?
 025 Ic waende, dat gi coenre¹⁸ waert.
 Doet u dinc oft laet ons gaen.'
 'Al soude men ons beide vaen,'
 Sprac Elegast, 'ic sals beginnen.
 Laet sien, wat gi daeran sult winnen.
 030 Gevalt¹⁹, dat men ons wille vaen,
 Ic sal also wel als gi ontgaen.'
 Elegast eyste²⁰ zijn cruyt weder.
 Die coninc sochte op ende neder
 Weder ende voort in sinen monde,
 035 Maer hi verloost²¹ ter stonde;
 Hi en mochts vinden niet.
 Die coninc sprac: 'Wats mi gesciet?
 Mi dunct, ic heb mijn cruut verloren
 Dat ic hadde hier te voren
 040 Beloken²² tusschen minen tanden.
 Bi mijnre wet, dat mach mi anden!'²³
 Doe loech Elegast echt,²⁴
 Ende seide: 'Steeldi over recht²⁵?
 Hoe coomt, dat men u niet en vaet
 045 Telken als gi stelen gaet?
 Dat gi leeft, es wonder groot,
 Gi en²⁶ waert lange wile doot!
 Geselle,' seit hi onverholen,
 'Ic heb mijn cruyt weder gestolen.

Opnieuw kraaide toen de haan,
 Zoals hij eerder had gedaan,
 En zei dat de koning er was.
 Elegast zei: 'Nu hoor je pas
 Wat de haan kraait, let maar op.
 Ik mag hangen aan de strop,
 Als de koning hier niet wezen zou.'
 Karel zei toen: 'Ja máák het nou!
 Vriend, voel je je wel helemaal goed?
 Jij had, dacht ik, toch meer moed.
 Doe wat je doen moet, of laten we gaan.'
 'Al zou men ons in de boeien slaan,'
 Zei Elegast, 'Ik zal eraan beginnen.
 Je zult zien wat we hiermee gaan winnen.
 Willen ze ons vangen allebei
 Dan zal ik net zo goed ontkomen als jij.'
 Elegast vroeg zijn kruid nu weer.
 's Konings tong ging op en neer
 En heen en weer, door heel zijn mond.
 Maar nergens dat hij het nog vond;
 Hij was het wonderkruid helemaal kwijt.
 De koning zei: 'Ach heremijntijd.
 Ik heb, denk ik, mijn kruid verloren.
 Dat ik hier, nog even tevoren.
 Vast tussen mijn tanden had.
 Mijn God. wat vervelend is dat.'
 Toen lachte Elegast alweer
 En zei: 'Ben je echt een dief. meneer?
 Dat jij nog nooit in de kraag bent gevat
 Als jij ging stelen, hoe kan dat?
 Dat je nog leeft, mag een wonder heten.
 Dat je niet allang dood bent en vergeten.
 Vriend,' zei hij. 'ik stal heel vlug
 Dat wonderkruid weer van jou terug;

15 echter = opnieuw • 16 ik mag hangen • 17 TFI = smalende uitroep • 18 COENRE =
 dapper • 19 GEVALT = gebeurt het • 20 EYSTE = eiste • 21 VERLOOST = had het verloren •
 22 BELOKEN = besloten • 23 bij mijn geloof, dat is ergerlijk • 24 toen lachte elegast
 andermaal over • 25 RECHT = werkelijk • 26 GI EN = dat jij niet

050 Gi en weet van stelen niet een haer.
Die coninc peinsde: 'Gi segt waer.'
Mettien liet hi die tale.²⁷
Gode beval hi hem te male,²⁸
Dat Hi hem moeste borgen²⁹.
055 Een deel³⁰ was hi in sorgen;

Van stelen weet je ook geen haar.'
De koning dacht toen: dat is waar.
En hield zich verder stil.
Elegast dacht: als God het wil,
Laat Hij dan over mij waken.
Hij begon zich een beetje zorgen te maken;

27 daarop zweeg hij • 28 Elegast bad God dringend • 29 BORGEN = beschermen •
30 EEN DEEL = enigszins

HOE ZAG KAREL ER ECHT UIT?

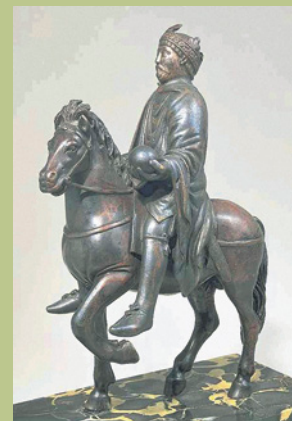
Eerder in dit bulkboek (bij 'Hoe Karel de Grote steeds groter werd') werd beschreven dat Karel bijna 2,5 meter lang was. Maar die beschrijving was van 400 jaar na zijn dood. In die vier eeuwen werden zijn daden zowel als zijn lengte sterk uitvergroot.

Ook naar de rest van zijn uiterlijk kun je bijna alleen maar gissen. Er staan weliswaar veel afbeeldingen van Karel in dit bulkboek, maar die zijn ook bijna allemaal lang na zijn dood gemaakt.

Alleen dit beeld, een bronzen beeld van Karel te paard, is tijdens zijn leven gemaakt. Het komt daarom waarschijnlijk het dichtste bij hoe hij er echt uitzag. Al zal ook de maker van dit beeld zijn best hebben gedaan om Karel er zo stoer, koninklijk en groot mogelijk uit te laten zien. Het beeld staat in het Louvre museum in Parijs.

Wat ons rest is de beschrijving die zijn officiële hofbiograaf Einhard van hem geeft: *Karel de Grote was een forse man met lichtgekleurd haar, een lange neus, een dikke nek, en hij had een buikje.*

En in tegenstelling tot de meeste latere portretten had hij een lange hangsnor en kort geknipt haar.

12. IN EGGERICS SLAAPKAMER

Elegast brengt de bewoners van het kasteel door zwarte kunst in diepe slaap en opent dan alle sloten. Hij brengt zo veel schatten naar buiten als hij wil.

Wanneer Karel tenslotte voorstelt om weg te rijden, wil Elegast nog eenmaal terug naar binnen. Hij heeft zijn zinnen gezet op een kostbaar zadel met gouden belletjes, dat Eggeric in zijn slaapkamer bewaart. Maar wanneer hij het zadel aanraakt, schrikt Eggeric wakker van het luid gerinkel en grijpt hij naar zijn zwaard. Elegast wordt gered door Eggerics vrouw, die zegt: 'Man, gij ziet spoken; hier kan niemand binnen zijn gekomen. Gij zijt al dagen onrustig; gij eet niet en slaapt slecht. Wat zit u toch dwars?' Ze dringt net zo lang aan tot Eggeric vertelt dat hij in een samenzwering met anderen haar broer gaat doden. Hij noemt haar alle samenzweerdere. En Elegast luistert mee.

Woedend reageert de vrouw: 'Ik zie u liever aan de galg hangen, dan dat ik dat zou toelaten.' Met een harde klap brengt Eggeric haar tot zwijgen. Het bloed loopt haar uit neus en mond. Wanneer zij over de rand van het bed buigt, vangt Elegast het bloed in zijn handschoen op.

Dan brengt hij Eggeric en zijn vrouw met een toverspreuk weer in slaap, en hij brengt het zadel en Eggerics zwaard naar Adelbrecht, die boos is dat hij zo lang heeft moeten wachten.

Nochtan conste hi behendichede¹
Daer hi alle die gene mede
Slapen dede van den sale.
Ende ontsloot dan al te male
060 Sloten die men met slotelen sloot,
Waren si cleine ofte groot;
Ende ginc ten scatte daer hi lach,
Eer het ieman hoorde ofte sach;
Ende haelde ende brochte
065 Also vele als hijs rochte.²
Doe wilde Karel danen³ riden.
Elegast hiet hem ontbiden:⁴
Hi wilde om een sadel gaen,

Toch wist hij van toverkunst wel zoveel
Dat hij ieder liet slapen in het kasteel.
Allen sliepen, vrouw en man.
Daarop opende hij dan
Alle sloten die waren gesloten
Met sleutels, kleine of grote.
Hij ging naar de schat toe waar die lag.
Zonder dat iemand hem hoorde of zag.
En hij heeft naar buiten gebracht
Zoveel als hij zich maar had gedacht.
Toen wilde Karel ervandoor gaan,
Maar Elegast zei: 'Blijf nog even staan.'
Hij had zijn zinnen op een zadel gezet

¹ BEHENDICHEDE = toverkunst • ² zoveel als hij daarvan begeerde •

³ DANEN = daarvandaan • ⁴ Elegast zei hem te wachten

Die in der cameren ware gestaen
 070 Daer Eggeric ende sijn wijf in lach;
 Die soonste die nie man sach.
 Hi en leeft niet die ie geseide⁵
 Die verweentheit van den gereide.⁶
 Ende ooc aen dat voorboech⁷
 075 Es te prisene genoegh:
 Daer hangen an hondert scellen groot,
 Die alle sijn van goude root,
 Ende clincken als Eggeric rijt.
 'Geselle, doet wel ende ontbeit.⁸
 080 Ic sal hem sinen sadel stelen,
 Al soudic hangen bi der kelen.'
 Dit was den coninc onbequame⁹.
 Hi hadde eer ontbeert der vrame¹⁰
 Van den sadel ende dat gewin
 085 Dan Elegast keerde weder in.
 Doe Elegast quam ten gereide
 Daer ic heden eer af seide,¹¹
 Doe hijt waende dragen dan,
 Die scellen die daer hingen an,
 090 Gaven suk enen clanc
 Datter Eggeric bi ontspranc¹²
 Uut sinen slape, ende seide:
 'Wie es daer te minen gereide?'
 Hi woude trecken sijn sweert,
 095 Haddet die vrouwe niet geweert¹³,
 Die hem seinde ende vragede,¹⁴
 Wat ware dat hi jagede;
 Of ten alven¹⁵ wilden verleiden?
 Si nam hem dat swaert metter sceiden¹⁶,
 900 Ende seide: 'Daer en mach nieman in

Dat in de kamer stond bij het bed
 Waar Eggeric met zijn vrouw in lag.
 Het was het mooiste zadel dat men ooit zag.
 Op aarde bestaat geen man
 Die de schoonheid ervan beschrijven kan.
 En ook de borstriem voor het paard
 Was een loflied zeker waard.
 Eraan hingen wel honderd roodgouden dingen,
 Belletjes die klingelen gingen
 Als hij ging rijden, Eggeric.
 'Dus vriend, wacht nog een ogenblik.
 Tot ik zijn zadel heb weggenomen,
 Al zou ik ervoor aan de galg komen.'
 Dit kwam de koning niet goed uit.
 Nog liever miste hij de buit
 En de opbrengst die dat zadel gaf.
 Maar Elegast ging er weer op af.
 Toen hij vlak bij het zadel gekomen was
 Waar ik het over had, zopas,
 En daarmee de kamer wou verlaten,
 Maakten de bellen die eraan zaten,
 Opeens enorm veel kabaal.
 Eggeric ontwaakte helemaal
 Uit zijn diepe slaap en zei:
 'Wie zit er aan dat zadel van mij?'
 Bijna had hij zijn zwaard al genomen
 Als zijn vrouw dat niet had voorkomen.
 Zij bekruiste hem en vroeg toen:
 'Wat ben je nou toch aan het doen?
 Word je gekweld door boze dromen?'
 Ze heeft hem zijn zwaard afgenomen
 En zei: 'Er is hier geen inbreker

⁵ DIE IE GESEIDE = die ooit zou kunnen beschrijven • ⁶ de pracht van het zadel •
⁷ VOORBAECH = borstriem • ⁸ maat, wees zo goed te wachten • ⁹ ONBEQUAME =
 onaangenaam • ¹⁰ hij had liever het voordeel gemist • ¹¹ waarvan ik zojuist sprak •
¹² ONTSPRANCK = wakker werd • ¹³ GEWEERT = voorkomen • ¹⁴ die hem seinde: die hem
 zegende, een kruis sloeg over hem • ¹⁵ OF TEN ALVEN = of hem boze geesten •
¹⁶ METTER SCEIDEN = met de schede

Comen sijn, no meer no min.
 Het es ander dinc dat u deert.¹⁷
 Si bemaenden ende besweert.¹⁷
 Dat hi haer seide sijn gedochte;
 905 Waer bi dat hi niet en mochte
 Slapen binnen drien nachten,
 Dat si conste gewachten¹⁸,
 Noch eten binnen drien dagen.
 Dies began si hem vragen.
 910 Der vrouwen list es menichvout,
 Sijn si jonc oft sijn si out.
 So lange lach si hem an,¹⁹
 Dat hi haer seggen began,
 Dat hi haers broeder doot hadde
 gesworen;
 915 Ende die te dien waren vercoren,²⁰
 Souden daer cortelike²¹ comen.
 Hi gincse haer bi namen nomen,
 Hoe si hieten ende wie si waren,
 Die den coninc wilden daren²².
 920 Dit hoorde al gader Elegast,
 Ende hielt in sein herte vast.
 Hi peinsde, hi soudet brengen voort²³
 Die ondaet²⁴ ende die moort.
 Als dit die vrouwe hoorde,
 925 Si antwoorde na den woorde
 Ende seide: 'Mi ware liever vele,
 Dat men u hinge bi der kele,
 Dan ic dat gedogen soude!'
 931 Eggeric sloech also houde²⁵
 Die vrouwe voor nase ende mont,
 Dat haer dat bloet ter stont
 Ter nase ende ten monde uut brac.
 935 Si rechte haer op ende stac

Of iemand anders, ik weet het zeker.
 Het is iets anders waar je mee zit.'
 Zo bezwoer zij hem: 'Wat is dit?
 Vertel toch je gedachten,
 Vertel waarom je nu drie volle nachten
 Geen oog hebt dichtgedaan,
 Voorzover ik dat na kon gaan,
 En niet hebt gegeten, al drie dagen?'
 Daarover ging ze hem ondervragen.
 Vrouwen zijn tot allerlei list in staat,
 Of het nu om een oud mens of jong ding gaat.
 Zij bleef maar zeuren aan zijn kop.
 Ten slotte biechtte hij het op:
 Hij had de dood van haar broer gezworen.

En hij zei: 'Wie daartoe zijn uitverkoren,
 Komen daar binnenkort tezamen.'
 Hij noemde ze allemaal bij name,
 Hoe ze heetten en wie het waren,
 Die zich achter hem wilden scharen.
 Elegast kon dit alles horen,
 En hij knoopte het in zijn oren.
 Hij dacht: ik zorg dat men ervan hoort,
 Van deze misdaad, deze moord.
 Toen de edele vrouw dit hoorde,
 Zei zij hem na deze woorden:
 'Ik zou er eerder naar verlangen
 Dat ze jou aan de galg zouden hangen
 Dan dat ik zoiets toe zou staan!'
 Eggeric begon meteen te slaan
 Op haar neus en op haar mond,
 Zodat het bloed terstond
 Uit haar neus en mond kwam stromen.
 Waarop zij, overeind gekomen,

17 zij drong er bij hem op aan • 18 voorzover zij had kunnen merken •
 19 zo lang drong zij bij hem aan • 20 en degenen die daartoe waren uitgekozen •
 21 CORTELIKE = op korte termijn • 22 DAREN = deren • 23 BRENGEN VOORT =
 bekendmaken • 24 ONDAET = misdaad • 25 ALSO HOUDE = onmiddellijk

Haer ansijn over tbedde boort.
 Elegast hi treckede²⁶ voort
 Ende croper liselike²⁷ toe.
 In sinen rechten hantscoe²⁸
 940 Ontfinc hi dbloet van der vrouwen,
 942 Omdat hijt wilde laten scouwen²⁹
 Diet den coninc te voren brochte;³⁰
 Dat hijs hem verwachten mochte.³¹
 945 Doe seide Elegast ene bede
 Daer hi mede slapen dede
 Eggeric ende die vrouwe.
 Hi sprac sine woort met trouwen³²,
 Dat si sliepen herde³³ vast.
 950 Doe sa stal hem Elegast
 Sinen sadel ende sijn swaert,
 Dat hi lief hadde ende waert;
 Ende maecte hem sijnre vaerde³⁴
 Buten den have te sinen paerde,
 955 Totten coninc, die sere verdochte³⁵.

 Om alle goet dat Elegast brochte,
 En hadde hi niet so lange gestaen,
 Haddet na hem³⁶ mogen gaen.
 So sere was hi vererret.³⁷
 960 Hi vragede, waer hi hadde gemerret³⁸.

Haar hoofd boog over de bedrand heen.
 Elegast kroop er meteen
 Stilletjes op af en hij ving zo toen
 Alles op, in zijn rechter handschoen:
 Hij ving het bloed op van die vrouw,
 Omdat hij het later tonen wou
 Aan iemand die de koning kon bereiken,
 Om hem te waarschuwen goed uit te kijken.
 Hij heeft toen een toverspreuk gezegd,
 Meteen daarop sliepen ze echt,
 Eggeric en de edelvrouw in hun bed.
 Hij zei het precies en nauwgezet,
 Zodat ze sliepen diep en vast.
 En zo stal hij, Elegast,
 Het zadel en het zwaard,
 Dat hem lief was en veel waard.
 En hij vond de weg terug
 Naar zijn paard, over de brug,
 Waar de koning, met de smoor in,
 had gewacht.
 Voor de buit die Elegast meebracht,
 Had hij daar niet zo lang hoeven staan,
 Als ze zijn zin hadden gedaan.
 Hij was zo nijdig en zo kwaad
 Dat hij vroeg: 'Waar bleef je, beste maat?'

26 TRECKEDE VOORT = ging naar voren • 29 LISELIKE = zachtjes •

30 In zijn rechter handschoen • 31 SCOUWEN = zien •

32 aan degene die de koning op de hoogte zou brengen •

33 opdat deze zich ervoor zou kunnen hoeden • 34 MET TROUWEN = nauwkeurig •

35 HERDE = zeer • 36 en hij begaf zich • 37 VERDOCHTE = uit zijn humeur was

HOOFS OF DORPERS?

Een vrouw een bloedneus slaan is niet 'hoofs', maar 'dorpers'. Dat zijn twee woorden die je moet kennen als het over ridderromans gaat. In de vroege Middeleeuwen, tot pakweg de 12e eeuw, had de adel zijn handen vol aan het voeren van oorlogen, tegen de heidenen en tegen elkaar. Het geweld en de dood waren ieders dagelijkse metgezellen. Relaxen was er niet bij. Karel, Elegast en Eggeric hadden nooit tijd om te chillen. En ook geen tijd voor een beuzelarij als verliefdheid. Daarom noemen we de Karelromans 'vóórhoofs'.

In de 12^e eeuw veranderde dat. De welvaart, zeker van de adel, nam toe. En omdat ridders geen vast werk hadden, kregen ze steeds meer tijd en aandacht voor andere zaken, zoals mode en spelletjes. Het adellijke hof, het hof van de koning, ging bepalen hoe je je moest kleden, en hoe je je moest gedragen. Die waarden en normen en de mode van het hof werden samen aangeduid als 'hovesch' (hoofs). Hoofs stond tegenover 'dorpers': de mentaliteit en het gedrag van dorpelingen, boeren dus. Hoofs was goed, dorpers slecht. Hoofs was schoon, welgemanierd, welbespraakt, verfijnd, genuanceerd en vrijgevig. Dorpers was vies, onbeleefd, grof, ruw, vrekig.

HOOFSE LIEFDE

De term 'hoofs' wordt ook wel apart gebruikt voor de 'hoofse' liefde. Die kwam uitsluitend voor in de hogere standen. En dan ging het om de liefde van een edelman voor een onbereikbare, meestal gehuwde, vrouw. Meestal is die liefde 'platonisch'; ze hebben dus geen seks.

In riddertoernooien speelde de hoofse liefde een belangrijke rol, waarbij ridders hun overwinning opdroegen aan de onbereikbare vrouw. Uiteindelijk mochten sommige ridders toch vrijen met de vrouw van hun dromen, maar pas als ze hun 'queeste' of opdracht goed hadden uitgevoerd.

13. ELEGAST BEWIJST OPNIEUW ZIJN TROUW AAN DE KONING

Elegast is zo boos dat hij Adelbrecht het kostbare zadel geeft en zelf terug wil om Eggeric te doden. Na lang aandringen vertelt hij de reden: de verrader zal de koning vermoorden!

Karel begrijpt nu waarom hij moest gaan stelen en dankt God in stilte. Hij stelt Elegast nog eens op de proef: 'Wat zoudt gij risico lopen! Laat de koning toch sterven.' Het scheelt maar weinig of Elegast gaat hem te lijf, zozeer is hij de koning toegedaan.

Karel beseft dat hij Elegast in het verleden onrechtvaardig heeft behandeld, en neemt zich voor hem schadeloos te stellen.

Hij heeft, zegt Karel, een beter plan: 'Rijd naar de koning en vertel hem over de samenzwering. Hij zal u vorstelijk belonen.' Maar Elegast weigert beslist. Hij heeft de koning eens bestolen; en al was de buit nauwelijks twee paarden waard, de koning is zo kwaad geworden dat Elegast hem niet meer onder ogen durft te komen. Dan biedt Karel, als Adelbrecht, aan als boodschapper op te treden, wanneer Elegast voorlopig de buit bewaart.

Elegast seide: 'Ic en mochts niet'¹.
Bi al dat God leven liet²,
Dat³ mijn herte niet en breect
Van den rouwe die daer inne steect,
965 Sone breect si nemmermeer
No door rouwe na door seer;
Dies ben ic seker te voren.
Si hevet sa groten toren.
Geselle,' seiti, 'dits tgereide
970 Daer ic u hedeneer af seide.⁴
En es so goet noch so scone⁵
Onder Gade van den trone.⁶
Dit hout! Ic sal weder gaen
Eggeric sijn hooft af slaen,
975 Ofte testeken met enen knive,⁷
Daer hi leit bi sinen wive.

Elegast zei: 'Helpen kan ik het niet,
Bij alles wat God leven liet.
Als mijn hart nu niet breekt
Van al het verdriet dat mij steekt,
Dan zal het nooit meer breken.
Elke andere smart, daarbij vergeleken,
Is niets, daar ben ik zeker van.
Dat mijn hart zo lijden kan!'
Hij zei: 'Dit is het zadel, Adelbrecht,
Waarvan ik al eerder heb gezegd
Dat er geen mooier is of van meer waarde
Onder Gods hemel hier op aarde.
Pak aan! Ik wil weer naar binnen gaan,
Om Eggerics hoofd eraf te slaan
Of om hem in bed dood te steken,
Waar hij met zijn vrouw ligt onder zijn deken.

1 IC EN MOCHTS NIET = ik kon er niets aan doen • 2 LEVEN LIET = heeft geschapen •

3 DAT = wanneer • 4 waar ik u zojuist van vertelde • 5 er is er geen zo goed en mooi •

6 onder (God van) de hemel • 7 of met een mes te doorsteken

Dat en liet ic om alt gout
 Dat die werelt inne hout⁸.
 Ende ic sal weder keren sciene.⁹
 980 Doe bemaende hem die coninc diere,⁹
 Dat hi hem seide door wat sake
 Hi ware sa sere tongemake.¹⁰
 'Ja en sidi gans ende gesont,¹¹
 Ende hebt wel tien hondert pont
 985 Ende tgereide daer gi om ginct.'
 'Ay here, hets al ander dinc
 Dat mijnre herten sere deert
 Ende minen droeven sin verteert:¹²
 Ic hebbe minen heer verloren!
 990 Ic hadde toeverlaet te voren¹³
 Te comene te minen goede,¹⁴
 Ende te verwinnen mine armoede;
 Ende was ooc in goeden gedocht.¹⁵
 Nu ist mi al af gecocht.¹⁶
 995 Mijn here sal sterven morgen vroe,
 Ende ic mach u seggen hoe:
 Eggeric heeft sinen doot gesworen.'
 Doe wiste Karel wel te voren¹⁷,
 998 Dat hem God te stelen ontboot
 Om te bescudden sine doot.¹⁸
 1000 Des danckede hi ootmoedelike
 Gode van hemelrike.
 Doe antwoorde die coninc saen¹⁹:
 'Hoe so waendi dan ontgaen,
 Of gien staect²⁰ met enen knive,
 1005 Daer²¹ hi leit bi sinen wive?
 Thof soude verstormen al²².

Dat had ik liever dan al het gouden geld
 Ter wereld bij elkaar opgeteld.
 Ik wil meteen weer naar binnen gaan.'
 Maar de koning drong erop aan
 Hem te vertellen wat had gemaakt
 Dat hij zo uit zijn doen was geraakt.
 'Je bent toch ongedeerd en gezond?
 Daarbij heb je wel duizend pond
 En het zadel waar het je om ging.'
 'Ach man, 't is een heel ander ding
 Waardoor mijn hart zo treurt
 En ik tot in mijn ziel ben verscheurd.
 Ik ben mijn heer en meester kwijt.
 Ik had vertrouwen al die tijd
 Ooit naar mijn leengoed terug te gaan,
 Weg uit mijn armzalig bestaan.
 Daar heb ik altijd op gehoopt.
 Maar ik ben bang dat alles nu verkeerd loopt.
 Mijn heer gaat er morgenochtend aan!
 En ik kan je zeggen hoe dat zal gaan:
 Eggeric zwoer de koning te vermoorden!
 Karel wist toen hij dit hoorde,
 Waarom God hem het stelen had geboden:
 Om te voorkomen dat men hem zou doden.
 Daarom dankte hij wel zeer
 Ootmoedig God de hemelheer.
 Daarop sprak hij Elegast weer aan:
 'Hoe, dacht je, kom je hiervandaan,
 Als je hem met een mes vermoorden zou,
 Terwijl hij in bed ligt naast zijn vrouw?
 Het hele hof zou alarm slaan.

8 INNE HOUT = inhoudt, bevat • 9 toen drong de koning er met klem bij hem op aan •
 10 hij zozeer uit zijn doen was • 11 bent u dan niet ongedeerd • 12 en mijn bedroefde zin
 verscheurt • 13 ik had er tot nu toe vertrouwen in • 14 mijn leengoed terug te krijgen •
 15 en ik had ook goede hoop • 16 nu ben ik alles kwijt • 17 WEL TE VOREN = zeker •
 18 om zijn dood te voorkomen • 19 SAEN = meteen • 20 OF GIEN STAECKT = indien u hem
 zou steken • 21 DAER = waar. terwijl • 22 VERSTORMEN AL = in rep en roer komen

Gi en had meer dan geval,²³
 Gi sout saen hebben vercocht²⁴
 Ende ten fine ute brocht.²⁵
 1010 Soudi u worpen in selker noot?
 Sterft die coninc, so es hi doot.
 Wat talen souder af wesen?²⁶
 Gi sout des rouwen sciene genesen!²⁷
 Dit seidi door behendichede
 1015 Om Elegast te proevene mede.
 Nochtan wasser een ander an:²⁸
 Hi hadde gerne geweest van dan;²⁹
 Dlange letten³⁰ was hem leet.
 Elegast antwoorde gereet³¹:
 1020 'Bi al dat God leven liet,
 En waerdi mijn geselle niet,
 Ten bleve niet ongewroken
 Dat gi hebt so na³² gesproken
 Den coninc minen here,
 1025 Die waerdich es alder ere.
 Bi den Here die mi gewrochte³³,
 Ic sal vorderen mijn gedochte³⁴
 Ende wreken minen toren³⁵
 - Sconincs doot es gesworen –
 1030 Eer ic van der borch sceide;
 Gaet mi te lieve oft te leide³⁶.'
 Die coninc peinsde: 'Dits mijn vrient,
 Al hebbe ic des qualic verdient.
 Ic salt beteren, mach ic leven;
 1035 Hi sal verwinnen al sijn sneven.'³⁷
 'Geselle, ic sal u wisen bet,
 Hoe gien³⁸ bringen sult int net,

Het moet wel erg fortuinlijk gaan,
 Wil dat nog goed aflopen
 En je het niet met de dood moet bekopen.
 Dat risico is toch veel te groot?
 Sterft de koning, dan is hij dood.
 Wat zou er meer van te zeggen wezen?
 Van zulk verdriet ben je snel genezen!
 Dit zei hij uit slimheid, het leek hem het beste
 Om Elegast daarmee te testen.
 Daar was nog een andere reden voor:
 Hij wilde er nu wel graag vandoor;
 Hij had genoeg van al het gewacht.
 Maar Elegast zei meteen vol kracht:
 'Bij alles wat God leven laat,
 Je bent nu eenmaal mijn kameraad,
 Anders had ik het gewroken
 Dat je zo kwalijk hebt gesproken
 Over de koning, mijn heer.
 Hem behoort toch alle eer.
 Bij de Heer, die mij het leven gaf,
 Wat ik me voorneem, maak ik af.
 Zij zijn uit op koningsmoord;
 Ik zal dit wreken op mijn erewoord.
 Eerder ga ik hier niet vandaan,
 Of het mij goed of slecht zal gaan.'
 De koning dacht: hij is mijn vriend,
 Ook al heb ik dat niet verdiend.
 Ik zorg ervoor, als ik nog tijd heb van leven,
 Dat hem een beter bestaan wordt gegeven.
 'Vriend, ik heb een ander plan
 Waarmee je hem te grazen nemen kan,

- 23 wanneer u niet meer dan geluk had • 24 u zou het snel met de dood hebben bekocht •
 25 en ten einde [hebben] gebrach • 26 wat valt daar (meer) over te zeggen •
 27 u zou snel over uw verdriet heen komen • 28 kwam er nog iets anders bij • 29 VAN DAN =
 daarvandaan • 30 DLANGE LETTEN = het lange wachten • 31 GEREET = meteen •
 32 NA = naar, laatdunkend • 33 GEWROCHTE = schiep • 34 ik zal mijn plan uitvoeren •
 35 en mijn woede koelen • 36 TE LIEVE OFT TE LEIDE = goedschiks of kwaadschiks •
 37 hij zal al zijn ellende te boven komen • 38 GIEN = gij hem

Eggeric van Eggermonde.
 Ridet in der morgens tonde
 1040 Totten coninc daer gien vint.
 Vertelt hem ende ontbint³⁹
 Die ondaet ende die moort.
 Als hi sal horen u woort,
 Gi sulter bi versoenen al.
 1045 U loon en sal niet wesen smal⁴⁰:
 Gi moget riden bi sijnre siden
 Alle u dage ende u tiden
 Gelijc of gi sijn broeder waert,
 So lange als u God gespaert.
 1050 Elegast seide: 'Wat mijns gesciet,
 In come voor den coninc niet.
 Die coninc es te mi so gram,
 Om dat ic hem hier voren nam
 Van sinen scatte sulken scaerde⁴¹
 1055 Dat cume gedroeg twee paerde.⁴²
 Ic en come niet daer hi mi sage,⁴³
 Noch bi nachte noch bi dage.
 Dats pine ende jegenspoet.⁴⁴
 'Wil ic u seggen, wat gi doet,'
 1060 Sprac Karel die edel man,
 'Rijt weder te uwen dan⁴⁵,
 Daer gi liet u gesellen.
 Nu hoort, wat ic u sal vertellen:
 Voert⁴⁶ voor u ons bejach⁴⁷
 1065 Tot morgen opten dach;
 Dan deilen wi met gemake⁴⁸.
 Ic sal bode sijn van der sake
 Totten coninc, daer icken weet.
 Sloech men hem doot, het ware mi leet.'

Die Eggeric van Eggermond.
 Rijd straks in de morgenstond
 Naar de koning, om hem op te zoeken.
 Doe hem precies uit de doeken,
 Alles over die misdaad en die moord.
 Als hij dat van je heeft gehoord,
 Zul je weer met hem verzoend zijn,
 En je beloning daarvoor is ook niet klein:
 Je mag weer te allen tijde
 En voor altijd naast hem rijden,
 Als was je zijn broer en toeverlaat
 Zolang als God je het leven toestaat.
 Elegast zei: 'Dat gebeurt me niet,
 Dat ik me bij de koning brengen liet.
 De koning is op mij erg kwaad
 Want ik stal eens, inderdaad,
 Een kleinigheid van weinig waarde,
 Daarvoor koop je krap twee paarden,
 Zodat ik hem niet onder ogen komen mag,
 Niet in de nacht en niet overdag.
 Daar komt maar ellende en ongeluk van.'
 'Zal ik je zeggen, wat je doen kan?'
 Zei Karel, de edelman, toen vlug,
 'Rijd weer naar je schuilplaats terug,
 Waar ze zitten, je kameraden.
 Luister wat ik je aan wil raden,
 Neem jij dit maar mee, onze buit;
 We zoeken morgen overdag wel uit
 Hoe we die op ons gemak verdelen.
 Ik zal deze zaak doorspelen
 Naar de koning, wiens verblijfplaats ik weet;
 Als men hem doodt, doet ook mij dat leed.'

39 ONTBINT = onthul • 40 SMAL = klein • 41 SULKEN SCAERDE = zo'n fractie •
 42 dat het nauwelijks twee paarden waard was • 43 ik kom hem niet onder ogen •
 44 dat is droefheid en ellende • 45 DAN = schuilplaats • 46 VOERT = neem mee •
 47 BEJACH = buit • 48 MET GEMAKE = op ons gemak

DE INDELING VAN EEN KASTEEL

In het volgende hoofdstuk speelt de indeling van het kasteel een grote rol. Een middeleeuws kasteel bestond meestal uit twee delen. Eerst een ommuurde, door grachten omgeven voorburcht waar je alleen via een ophaalbrug binnen kon. En daarachter de hoofdburcht, ook met een gracht eromheen, waar je alleen vanuit de voorburcht via een tweede brug binnen kon komen.

De voorburcht, (of buitenhof) was de eerste verdediging van een kasteel. Vaak waren hier de schuren, soms zelfs een complete boerderij. En ook de stallen, waar Karel zijn paard zadelde, lagen in de voorburcht.

De hoofdburcht, waarin de woonvertrekken en de ridderzaal liggen, is apart verdedigbaar. Zodra de voorburcht door de vijand is ingenomen trekt de verdediger zich terug op de hoofdburcht.

In dit verhaal speelt die indeling van het kasteel een grote rol om Eggeric en zijn manschappen in de val te laten lopen. Als ze, groep voor groep, de voorburcht binnengetrokken zijn, wordt die aan beide kanten afgesloten. Dan zitten de verraders letterlijk in de val en kunnen ze ontwapend worden voordat ze naar de ridderzaal, in de hoofdburcht, worden afgevoerd.

14. EGGERIC LOOPT IN DE VAL

De koning rijdt terug naar Ingelheim. Hij bereikt ongezien zijn kamer en roept bij zonsopgang zijn vertrouwelingen bijeen. Hij vertelt dat Eggeric en de andere samenzweerdere een aanslag op hem zullen plegen.

De hertog van Beieren stelt dan voor dat de koning zich, omringd door zwaarbewapende getrouwen uit Frankrijk en Blois, in de ridderzaal zal terugtrekken. Wie hem dan wil aanvallen, zal een zware tol betalen. De koning gaat akkoord met het plan.

Bij de poort worden zestig man opgesteld. Telkens wanneer er een groepje van Eggerics aanhangers aankomt, worden ze op de voorburcht ingesloten en doorzocht. De wapens onder hun kleding verraden hun boze bedoelingen. Ze worden groep na groep gevangen gezet.

Zo lopen tenslotte ook Eggeric en zijn begeleiders in de val. Hij wordt voor de koning geleid, die hem van verraad beschuldigt. Maar Eggeric ontkent glashard en daagt iedereen aan het hof uit om met bewijzen te komen. En mocht er iemand van plan zijn tegen hem te getuigen dan zal hij in een tweegevecht bewijzen dat die persoon liegt.

1070 Met deser talen dat si scieden.
Elegast voer te sinen lieden,
Daer hise liet in den dan¹;
Ende Karel die edel man
Voer te Ingelhem in sijn casteel.

1075 Sijn herte was sonder riveel²,
Datten die gene wilde verraden
Die hem soude staen in staden³,

Soude recht na rechte gaen.
Noch stont die poarte ontdaen⁴,

1080 Ende sine lieden sliepen alle.
Hi bant sijn ors opten stalle
Ende ginc ter cameran daer hi lach⁵,
Eert iemant hoorde ofte sach.
Ende hadde sine wapen af gedaen,

Na deze woorden gingen ze uiteen.
Elegast reed naar zijn vrienden heen,
Die hij in de schuilplaats gelaten had.
En Karel, de edele man, reed over het pad
Terug naar Ingelheim, zijn kasteel.

Het bedroefde hem heel veel
Dat juist hij hem wilde verraden,
Die hem hoorde te helpen, een van zijn
kameraden,

Als alles ging zoals het leek te gaan.
Hij zag de poort nog openstaan.

Zijn mensen sliepen nog, en vlug
Zette hij zijn paard in de stal terug.
Hij zorgde dat hij in zijn slaapkamer lag
Voordat iemand hem hoorde of zag.
Hij had zijn wapens net afgedaan,

1 DEN DAN = de schuilplaats • 2 RIVEEL = vreugde • 3 STAEN IN STADEN = bijstaan •

4 ONTDAEN = open • 5 CAMEREN DAER HI LACH = zijn slaapkamer

1085 Doe was die wachter gestaen
 Ten tinnen ende blies den dach⁶,
 Dien hi scone verbaren⁷ sach.
 Doe ontspranc⁸ menich man,
 Dien God den slaep seinde an
 1090 Doe die coninc stelen voer.
 Dat was hem een scone boer⁹.
 Doe beseinde¹⁰ die coninc
 Sinen heimeliken camerlinc¹¹
 Om sinen verholen raet.
 1095 Ende seide, hoet met hem staet;¹²
 Dat hi wiste wel te varen
 Dat sijn doot ware gesworen
 Van Eggeric van¹³ Eggermonde;
 Ende comen soude¹⁴ in carter stonde
 1100 Met al der macht van den lande
 Om hem te doene sulke scande
 Als te nemene sijn leven.
 Ende bat si hem raet geven,¹⁵
 Dat hi behoude sijn ere¹⁶
 1105 Als haren gerechten here.¹⁷
 Doe seide die hertoge van Bavier¹⁸:
 'Laetse comen, si vinden ons hier;
 Het sal menegen kosten dat leven.
 Ic sal u goeden raet geven.
 1110 Hier es menich sterc Fransois
 Van Vrancrike ende van Bolois,¹⁹
 Menich ridder ende seriant²⁰
 Die met u quamen int lant;

 Si sullen hem wapenen altemale
 1115 Ende trecken in die hoge sale.

Toen de wachter op de trans ging staan
 En op zijn hoorn blies voor een nieuwe dag,
 Die hij zo mooi aanbreken zag.
 Daardoor ontwaakten ze een voor een
 Wie God had laten slapen, iedereen,
 Toen de koning uit stelen ging
 - Dit voorteken was een goed ding.
 Toen ontbood de koning daar
 Zijn vertrouwde kamerdienaar,
 Deze riep zijn geheime raad bijeen.
 Karel vertelde het hun meteen:
 Hij wist nu van tevoren,
 Dat zijn dood was gezworen.
 Eggeric van Eggermonde was degeen
 Die zou komen, zo meteen,
 Met de hele macht van zijn land
 Om hem schandelijk, met eigen hand,
 Te beroven van zijn leven.
 Hij vroeg hun hem raad te geven,
 Wat te doen voor het behoud van zijn eer
 Als hun enige rechtmatig heer.
 Toen zei de raadsman van Beieren, de hertog:
 'Laat ze maar komen; wij zijn er ook nog.
 Dat kost nog menigeen zijn leven.
 Deze raad wil ik u geven:
 Er zijn er die hun mannetje staan,
 Uit Blois, en verder uit Frankrijk vandaan.
 Vele ridders, die met u hier zijn gekomen
 En de schildknappen die ze hebben
 meegenomen,
 Zij moeten zich wapenen allemaal
 En bijeenkomen in de ridderzaal;

6 BLIES DEN DOCH = kondigde met hoorngeschal de dag aan • 7 VERBAREN = aanbreken •

8 ONTSPRANC = werd wakker • 9 BOER = teken • 10 BESEINDE = zond •

11 zijn vertrouwde kamerdienaar • 12 om zijn geheime raad bijeen te roepen •

13 VAN = door • 14 ENDE COMEN SOUDE = en [dat hij] komen zou • 15 en hij vroeg hun
 hem raad te geven • 16 dat hij zijn eer zou behouden • 17 als hun rechtmatig heer •

18 BAVIER = Beieren • 19 uit Frankrijk en uit Blois • 20 SERIANT = schildknaap

Ende gi selve, heer coninc,
 Sult gewapent sijn in den rinc²¹.
 Die²² u dan wil slaen of steken
 Wi sullen hem so diere wreken,²³
 1120 Dbloet sal hem lopen an die sporen,
 Ende Eggeric al te voren²⁴.
 Dese raet dochte den coninc goet.
 Si wapenden hem metter spoet,
 Alle die daertoe dochten²⁵
 1125 Ende wapen dragen mochten,
 Beide clein ende groot.
 Si duchten swaren wederstoot²⁶:
 Eggeric was van groter macht,
 Ende alle die hadden cracht
 1130 Weder ende voort opten Rijn,²⁷
 Wouden²⁸ in sijnre hulpen sijn.
 Men dede ter poorten sestich man,
 Gewapent ende halsberch²⁹ an.
 Doe Eggerics lieden quamen gevaren
 1135 Te sconincs hove met scaren³⁰,
 Ontdede men die poorte widen³¹
 Ende lietse alle in liden³².
 Doe si quamen in dat hof³³,
 Dedemen hem hare cleder of.
 1140 Men vant naest haren live
 Witte halsberge, scarpe knive.
 Die ondaet was openbaer.
 Men leidse in gevangen daer³⁴
 Alternet dat si quamen,³⁵
 1145 Tot dat mense had benamen³⁶
 Die men conste anegaen³⁷

En u, koning, zal dan vooraan,
 Met ons naast u, in het midden staan.
 Als iemand met zijn wapen naar u uithaalt,
 Zetten wij het hem betaald.
 Zijn bloed zal langs zijn sporen stromen
 Dat zal vooral Eggeric overkomen.
 Deze raad leek de koning goed.
 Ze wapenden zich daarop met spoed,
 Ieder die toegerust was van de heren
 Om de wapens te hanteren.
 Allen vreesden, groot en klein,
 Dat de tegenstand hevig zou zijn.
 Eggeric was een man met kracht
 En allen met een legermacht
 Uit de streken langs de Rijn
 Wilden graag zijn medestander zijn.
 Bij de poort liet men zestig man staan,
 Gewapend, met maliënkolder aan.
 Toen Eggerics mannen aankwamen,
 Telkens in kleine groepjes samen,
 Deed men de poort wijd voor hen open
 En liet hen allen naar binnen lopen.
 Kwamen ze dan in de voorburcht aan,
 Werden ze snel van hun kleding ontdaan.
 Op het lijf vond men bij allemaal
 Scherpe messen en pantsers van staal.
 Ze waren erbij, totaal verrast,
 Men zette ze in de kerker vast,
 Telkens als een groep was aangekomen,
 Tot allen gevangen waren genomen
 Die men erop aan kon spreken

21 IN DEN RINC = in het midden • 22 DIE = wanneer iemand • 23 wij zullen het hem zozeer
 betaald zetten • 24 AL TE VOREN = vooral • 25 DOCHTEN = deugden, geschikt waren •
 26 WEDERSTOOT = weerstand • 27 overal in de rijnstreek • 28 WOUDEN = zouden •
 29 HALSBERCH = maliënkolder • 30 MET SCAREN = in groepen • 31 deed men de poort
 wijd open • 32 IN LIDEN = naar binnen gaan • 33 HOF = voorburcht •
 34 men voerde ze gevangelijk naar binnen • 35 telkens wanneer er kwamen •
 36 BENAMEN = allen, stuk voor stuk • 37 die men ervan kon beschuldigen

Den coninc doot te slaen.
 Eggeric quam daer na gevaren
 Metter achterste scaren,
 1150 Daer alle die moort ane stoet.³⁸
 Doe si gebeet waren te voet³⁹
 Ende waenden gaen in die sale⁴⁰,
 Sloomten die poorten al te male⁴¹.
 Men vinc hem als dander dede⁴².
 1155 Men vant gewapent sine lede
 Bat⁴³ dan ieman die daer was.
 Men leide hem in dat palas
 Voor den coninc sin en here.
 Doe mochte hem wel scamen sere!
 1160 Die coninc leggede hem vele te voren.⁴⁴

Hi en woude des niet horen;
 Hi logende⁴⁵ der ondaet,
 Ende seide: 'Heer coninc, hebt beteren
 raet.
 Doet gi mi lachter onverdient,⁴⁶
 1165 Gi hebt verloren menigen vrient.
 Ende gi en waert ooc nie so coene⁴⁷,
 Noch geen uwer baroene,
 Dat gijt mi dorste op staden⁴⁸
 Dat ic u hadde verraden.
 1170 Ware ooc iemen dies begaerde,⁴⁹
 Ic daet hem⁵⁰ logenen metten swaerde
 Oft metten orde⁵¹ van minen spere.
 Nu come voort dies begere!⁵²

Dat ze de koning dood wilden steken.
 Ten slotte kwam daar ook Eggeric aan.
 Hij was met de laatste groep meegegaan,
 Die de leiding had bij de beraamde moord.
 Toen ze afgestegen waren achter de poort
 En de hoofdburcht dachten binnen te gaan,
 Heeft men de poorten tegelijk dichtgedaan.
 Men ving Eggeric en de andere heren.
 Men vond wapens onder zijn kleren;
 Hij was beter bewapend dan iedereen.
 Men bracht hem de burcht in, meteen
 Voor de koning in de ridderzaal
 - Dat was zeer beschamend allemaal.
 De koning beschuldigde hem van allerlei
 zaken,
 Maar hij had er, zei hij, niets mee te maken;
 Glashard ontkende hij de misdaad
 En zei: 'Heer koning, wat ik u aanraad:
 Maakt u mij te schande onverdient,
 Dan verliest u menige vriend.
 En het zal u ook niet makkelijk vallen,
 Noch iemand anders van uw vazallen,
 Om te bewijzen dat ik inderdaad
 Uit ben op vuil verraad.
 Maar als iemand dat wil beweren,
 Dan daag ik hem uit voor een duel met speren
 En daarbij ook het zwaard.
 Kom op, wie is het dat waard?'

38 waarvan de hele moordaanslag afhing • 39 GEBEET TE VOET = afgestegen •
 40 SALE = hoofdburcht • 41 AL TE MALE = tegelijkertijd • 42 ALS DANDER DEDE =
 zoals men de anderen had gedaan • 43 BAT = beter • 44 de koning beschuldigde hen van
 veel dingen • 45 LOGENDE = loochende, ontkende • 46 als u mij onverdient te
 schande maakt • 47 NIE SO COENE = nooit zo overtuigd • 48 dat u tegenover mij zou
 durven staande houden • 49 indien er iemand zou zijn die het zou wensen •
 50 IC DAET HEM = ik zou het hem doen • 51 METTEN ORDE = met de punt •
 52 kom nu maar naar voren, die dit begeert

De familiestamboom van Karel de Grote

15. HET GODSOORDEEL

Koning Karel stuurt boodschappers naar Elegast en biedt hem vrijgeleide aan om naar het hof te komen. Daar vertelt Elegast hoe hij Eggeric en zijn vrouw heeft afgeluisterd. Om te bewijzen dat hij inderdaad in hun slaapkamer was toen zij over de samenzwering spraken, laat hij zijn bebloede handschoen zien.

Elegast biedt bovendien aan om de waarheid van zijn getuigenis te bewijzen in een godsoordeel, een gerechtelijke tweekamp met Eggeric. Hij wil de eer van de koning verdedigen in een gevecht op leven en dood, waarin God voor de rechtvaardige uitslag zal zorgen.

Hertog Eggeric weigert tegen een banneling en dief zijn leven op het spel te zetten. Maar koning Karel, die zijn schuld al bewezen acht, stelt de verrader voor de keus: een tweekamp of de galg.

De koning spreekt Elegast moed in. Wanneer hij overwint, krijgt hij Karels zuster, die nu met Eggeric getrouwd is, tot zijn vrouw.

Als dit die coninc verstoet,
1175 Was hi blide in sinen moet,
Ende sende om Elegaste
Boden na boden vaste¹,
Daer hi was in den woude;
Ende ontboot hem sine houde,²
1180 Ende vergave hem alle misdaet,
Of hi den camp bestaet³
Tegen Eggericke;
Hi soude hem maken rike.
Die boden en letten⁴ niet
1185 Te doene dat hem die coninc hiet
Si voeren tot dien stonden
Daer si Elegaste vonden.
Dat hem die coninc beval,
Seiden si Elegaste al;
1190 Die sere verblide van den woorde,
Doen hi die niemare⁵ hoorde.
Hi liet liggen sijn gereide
Sonder enich langer beide⁶,
Dat hi Eggericke stal.

Toen de koning dit van hem hoorde,
Was hij blij met deze woorden.
Hij stuurde meerdere malen
Bodes om Elegast op te halen
Naar het woud waar hij heen was gegaan,
En bood hem vrijgeleide aan
En van zijn straf ook kwijtschelding,
Als hij maar de strijd aanging
Met Eggeric. En voor hem, Elegast,
Zat daar een rijke beloning aan vast.
De boden haastten zich snel
Om te voldoen aan 's konings bevel.
Zij reden wat zij konden,
Tot zij hem hadden gevonden.
Waarmee de koning hen had belast,
Vertelden ze aan Elegast.
Toe die dit bericht hoorde,
Was hij blij om deze woorden.
Hij liet het zadel voor wat het was,
Dat hij die nacht nog pas
Van Eggeric had gestolen.

1 VASTE = snel • 2 en bood hem vrijgeleide aan • 3 als hij de strijd aangaat •

4 LETTEN = treuzelen • 5 NIEMARE = bericht • 6 BEIDE = uitstel

1195 Dat hiet hi ende beval:⁷
 Na dat hem die coninc woude geleiden,⁸
 Soudi Eggerics lachter breiden.⁹
 Hi swoer bi sijnre kerstenhede¹⁰:
 Waer hem God sculdich ene bede,

1200 Hi en bade ander goet¹¹
 Dan hi den camp vechten moet
 Voor sinen gerechten here,
 Om te behouden sine ere.
 Si voeren wech metter spoet.

1205 Doe Elegast, die ridder goet,
 Quam binnen des conincs sale.
 Nu moochdi horen sine tale!
 Hi seide: 'God houde dit gesinde¹²,
 Den coninc ende dat ic hier vinde.

1210 Maer Eggeric en groete ic niet.
 Onse Here, die Hem crusen liet
 Door onsen wille ende vele vermach¹³,
 Die late mi sien op desen dach,
 Ende Maria die maget soete,

1215 Dat men te winde hangen moete¹⁴
 Eggeric van Eggermonde!
 Ende machte God doen sonde,¹⁵
 So¹⁶ heeft Hi sonde gedaen,
 Dat hi der galgen es ontgaen;

1220 Want hi swoer mijns heren doot,
 Sonder bedwanc ende sonder noot.'
 Als dit Elegast hadde gesproken,
 Eggeric haddet gerne gewroken,
 Maer hi en hads die macht niet:

1225 Daer was menich die hem liet¹⁷.
 Die coninc antwoorde daer of:

Hij vertelde hun onverholen:
 Nu de koning hem een vrijgeleide gaf,
 Kwam Eggeric er niet zonder schande af.
 Hij zwoer als gelovig christenmens,
 Mocht God het hem toestaan, één enkele
 wens:
 Hij had geen andere bede
 Dan dat hij in het strijdperk mocht treden
 En dat hij voor zijn rechtmatige heer
 Mocht strijden voor zijn eer.
 Hierna reden de bodes snel en vlug
 Met Elegast naar het hof terug.
 Toen hij binnenkwam in de ridderzaal
 - Luister nu naar zijn verhaal -
 Zei hij: 'God behoede onze majesteit
 En heel de hofhouding die hem begeleidt,
 Maar Eggeric begroet ik niet.
 Onze Heer, die zich kruisigen liet
 Omwille van ons en die veel vermag,
 Hij late mij beleven op deze dag,
 En ook Maria, onze lieve vrouw,
 Dat hij mag hangen aan een touw,
 Eggeric uit Eggermonde!
 Als God in staat was tot zonde,
 Dan heeft Hij een zonde begaan
 Door hem de galg te laten ontgaan.
 Want hij zwoer de dood van mijn heer,
 Zonder dwang of noodzaak, zonder meer.'
 Toen Elegast was uitgesproken,
 Had Eggeric zich graag gewroken,
 Maar hij had daartoe de macht niet,
 Omdat menigeen hem in de steek liet.
 Daarop stelde de koning vast:

7 dit verklaarde hij toen plechtig • 8 nu de koning hem een vrijgeleide gaf •
 9 zou hij Eggeric te schande maken • 10 KERSTENHEDE = christelijk geloof •
 11 hij verzocht om niets anders • 12 HOUDE DIT GESINDE = behoede deze hofhouding •
 13 VELE VERMACH = grote macht heeft • 14 MOETE = moge •
 15 indien God zonde kon doen • 16 SO = dan • 17 LIET = in de steek liet

'Sijt willecome¹⁸ in mijn hof.
 Nu maen ic u bi alle dien¹⁹
 Dies God van sonden plien,²⁰
 1230 Dat gi segt ende brenct voort
 Die ondaet ende die maart
 Van Eggeric, die gi hier siet.
 Dat en laet door niemen niet,²¹
 Gi en segt waer ende niet el,²²
 1235 Hoe die aventuer gevel;²³
 Want mi en staets niet te ontberne.²⁴
 Elegast sprac: 'Here, gerne.
 Ic ben seker wel te voren,
 Dat Eggeric heeft u doot gesworen.
 1240 Ic hoordet hem seggen daer hi lach.
 Ooc gafhi sinen wive enen slach,

Dat sijt dorste anden,²⁵
 Dat haer dbloet te handen²⁶
 Ter nase ende ter mont uut brac.
 1245 Si rechte haer op ende stac
 Haer ansijn over tbedde boom.
 Ic was daer ende nams goom²⁷,
 Ende croper liselike²⁸ toe.
 In minen rechten hantscoe
 1250 Ontfinc ic dbloet van der vrouwen.'
 Doe liet hijt den coninc scouwen
 Ende hem allen diet wilden sien.
 'Ende dorste Eggeric logenen van dien,²⁹
 Ic dade hem lien der ondaet,³⁰
 1255 Eer die sonne onder gaet,
 Tusschen ons twee in enen campe,

'U bent welkom in mijn hof, Elegast,
 Bij allen die God ten dienste staan
 Na grote zonden te hebben begaan,
 Spoor ik u aan te zeggen, woord voor woord,
 Wat u weet van de misdaad en de moord
 Van Eggeric, die u hier ziet.
 En verzuim omwille van niemand niet
 Te vertellen wat u hebt waargenomen
 En wat u, echt waar, is overkomen.'
 Elegast zei: 'Dat doe ik graag, heer,
 Ik ben dat verplicht aan mijn riddereer.
 Ik weet zeker en breng het hier naar voren:
 Eggeric heeft uw dood gezworen.
 Ik hoorde hoe zijn vrouw, na haar vragen,
 In bed door hem een bloedneus werd
 geslagen,
 Omdat zij ertegen op durfde te komen,
 Zodat het bloed begon te stromen,
 Uit haar neus en uit haar mond.
 Zij richtte zich op, boog naar de grond,
 Met haar gezicht buiten boord.
 Ik was daar en heb het gehoord,
 Ik ben er zachtjes naartoe gekropen
 En ik hield mijn rechterhandschoen open,
 Waarin ik het bloed opving van die vrouw.'
 Toen toonde hij het de koning gauw
 En ieder die het wilde zien.
 'Wil Eggeric ontkennen misschien?
 Ik dwing hem tot het bekennen van zijn daad
 Nog voordat de zon ondergaat.
 In een duel maak ik dat uit,

18 SIJT WILLECOME = wees welkom • 19 BI ALLE DIEN = bij al degenen •
 20 die god na een leven van zonden dienen • 21 laat dat omwille van niemand na •
 22 dat jij zegt, naar waarheid en niet anders • 23 hoe de wonderlijke geschiedenis zich
 heeft afgespeeld • 24 want daarvan kan ik u niet ontslaan • 25 omdat zij ertegen op durfde
 te komen • 26 TE HANDEN = meteen • 27 NAMS GOOM = nam het waar •
 28 LISELIKE = zachtjes • 29 en zou Eggeric dit durven ontkennen •
 30 ik zou hem de misdaad doen bekennen

Ten scinde noot ende rampe.³¹
 Eggeric antwoorde na dien:
 ‘Die lachter³² en mach mi niet gescien
 1260 In minen live no dat meskief³³,
 Dat ic jegen enen verbannen dief
 Minen hals soude aventuren.
 Hem en soude ooc niet geburen³⁴
 Camp te vechten jegen mi.’
 1265 Ende Elegast antwoorde: ‘Twi³⁵!
 Ja en ben ic niet hertoge alse gi sijt?
 Ende was ic verbannen ene tijt,
 Dat mi die coninc mijn goet nam
 Om dat hi te mi was gram³⁶,
 1270 Ic en was noit mordenare.
 Ende hebbic genomen harentare³⁷
 Den riken luden van haren goede,
 Dat dede mi noot ende armoede.
 Maer dat³⁸ gi een mordenare sijt,
 1275 En moocht ontseggen camp no strijt
 Genen erdschen man³⁹
 Dies u wilt staden an.’⁴⁰
 Die coninc antwoorde daernaer:
 ‘Bi miere wet⁴¹, gi segt waer!
 1280 Soude ic hem voeren na sijn recht,⁴²
 Ic dade hem slepen enen cnecht⁴³
 Ende hangen bi der kele.’⁴⁴
 Doe ginct Eggerie uten spele;⁴⁵
 Ende peinsde in sinen moet,
 1285 Na dat hem gescepen stoet:⁴⁶
 ‘Beter es camp dan hals ontween⁴⁷.’
 Int hof en was man negeen

Tenzij het noodlot anders besluit.’
 Eggeric heeft daarop het woord genomen:
 ‘Die schande zal mij niet overkomen,
 Noch het onrecht, in al mijn dagen,
 Dat ik mijn leven zou moeten wagen
 Tegen een dief in een tweegevecht.
 Hij heeft ook geen enkel recht
 Om mij uit te dagen voor een duel.’
 Elegast antwoordde: ‘Dat heb ik wel!
 Ben ik geen hertog zoals u bent?
 Al was ik verbannen op een zeker moment.
 De koning nam mij toen mijn leengoed af
 Als een ongenadig strenge straf.
 Maar ik was géén moordenaar.
 Ja, ik stal zo hier en daar
 Van de rijken, van hun bezit,
 Uit nood en armoede deed ik dit.
 Maar omdat u zich op moord toelegt,
 Ontkomt u niet aan dit gevecht;
 Geen man op aarde kunt u beletten
 Deze beschuldiging door te zetten!’
 De koning zei, nu hij dit had gehoord:
 ‘Daar hebt u gelijk in, op mijn woord.
 Gaf ik hem zijn verdiende loon,
 Dan sleurde een knecht hem gewoon
 Naar de galg, en hing hem op.’
 Eggeric, bang voor de strop,
 Dacht bij zichzelf, nu hij zag
 Hoe de zaak er voor hem bij lag:
 Liever vechten dan om mijn nek een touw.
 Aan het hof was er geen man of vrouw

31 tenzij overmacht het zou verhinderen • 32 LACHTER = schande • 33 MESKIEF = onheil •

34 het zou hem ook niet zijn toegestaan • 35 TWI = hoezo • 36 GRAM = boos •

37 HARENTARE = hier en daar • 38 DAT = omdat • 39 geen man op aarde •

40 die dit tegenover u staande wil houden • 41 WET = geloof •

42 zou ik hem zijn verdiende loon geven • 43 ik zou hem door een knecht laten slepen •

44 en hem ophangen • 45 toen begon het er voor Eggeric lelijk uit te zien •

46 nu hij er zo voor stond • 47 ONTWEEN = in tweeën

Die spreken dorste te siere vromen.⁴⁰
 Dus wart daer die camp genomen⁴⁹,
 1290 Een luttel vore der nonen.⁵⁰
 Die coninc ontboot⁵¹ sinen baronen,
 Dat si gewapent te velde waren.
 Hi en woude des camps niet ontbaren⁵².
 Den camp hiet hi gereiden
 1295 Ende bat Gode, dat Hi moest sceiden
 Den camp ende tgevechte
 Na redene ende na rechte.
 Die coninc trooste⁵³ Elegast wel
 Ende seide: Verginge wel sijn spel
 1300 Ende hi behilde sijn leven,
 Hi soude hem sijn suster geven,
 Die Eggeric hadde te voren,
 Die sine doot had gesworen.

Die voor hem op durfde te komen.
 Zo werd de handschoen daar opgenomen,
 Bij het begin van de middagtijd.
 De koning beval zijn baronnen bij die strijd
 Gewapend en al aanwezig te zijn.
 Hij wilde niet ontbreken op het strijdterrein.
 Hij liet alles voor de strijd in orde maken
 En bad God dat Hij ervoor zou waken
 Dat deze strijd en dit gevecht
 Eerlijk en rechtvaardig werden beslecht.
 De koning gaf Elegast goede hoop
 Toen hij zei: 'Bij een gunstig verloop
 En behoud van uw leven
 Zal ik u mijn zuster geven,
 Die met Eggeric getrouwd was tevoren,
 De man die mijn dood heeft gezworen.'

40 die durfde spreken te zijnen gunste • 49 GENOMEN = vastgesteld •
 50 kort voor de middag • 51 ONTBOOT = ontbood, beval • 52 ONTBAREN = missen •
 53 TROOSTE = sprak moed in

16. OP LEVEN EN DOOD

Het strijdperk wordt met touwen afgebakend en omringd door bewapende wachten. Elegast verschijnt als eerste en knielt neer om te bidden. Eggeric echter begint de strijd zonder enig gebed.

Al bij de eerste de beste stormloop met de speer steekt Elegast Eggeric uit het zadel. Het is nu makkelijk voor hem om de strijd te beslissen, maar Elegast wil Eggeric niet 'als voetvolk' doden, dat zou oneervol zijn voor een ridder. Hij laat Eggeric weer op zijn paard klimmen.

Er volgt een lang en uitputtend zwaardgevecht, zoals geen van de aanwezigen ooit gezien heeft. Pas nadat Karel tot God gebeden heeft om in te grijpen, klieft Elegast met een geweldige houw zijn tegenstander het hoofd doormidden.

Men sloech coorden opt velt;¹
1305 Daer menich man gewapent helt²
Een luttel vore vespertijt.³
Elegast quam eerst int crijt⁴,
Omme dat hi aenlegger⁵ was.
Hi beette⁶ neder int gras
1310 Ende viel in knien gebede,
Ende seide: 'God, door u
goedertierenhed⁷
Ic come U heden te genaden⁸
Van allen minen misdaden
Die mi ter werelt ie gevel.⁹
1315 Ic kenne mine misdaet wel.
Ootmoedich God, diet vermach¹⁰,
En wreect niet op desen dach
Ane mi mine sonden.
Door u heilige vijf wonden,
1320 Die Gi ontfinct door ons misdaet,
Hebt heden mijns raet,¹¹
So dat ic niet en sterve

Afgebakend met touwen was het veld
Waar velen gewapend stonden opgesteld.
Kort voor de vespers zou het beginnen.
Elegast kwam als eerste het strijdperk binnen,
Omdat hij de uitdager was.
Hij steeg af in het gras,
Knielden neer voor zijn gebeden,
En zei: 'God, ik vraag u heden

Vanwege uw goedertierenheid om genade
Voor alle slechte daden
Die ik beging in mijn hele bestaan.
Ik weet wel wat ik heb misdaan.
Ik weet ook, God, dat u alles vermag,
Maar wil mij niet wreken op deze dag
Mijn vele grote zonden.
Bij de heilige vijf wonden,
Die U ontving om onze zondige staat,
Sta mij bij met raad en daad,
Zodat ik hier niet dood zal gaan

1 men bakende het veld af • 2 HELT = was opgesteld • 3 kort voor de vespertijd (namiddag) •

4 CRIJT = strijdperk • 5 AENLEGGERS = uitdager • 6 BEETTE = steeg af •

7 DOOR U GOEDERTIERENHEDE = vanwege uw barmhartigheid •

8 TE GENADEN = om genade [vragen] • 9 die ik ooit beging •

10 DIET VERMACH = hoewel u het zou kunnen doen • 11 sta mij nu bij

Noch in den camp en bederve.
Eist dat mi die sonden niet en slaen,¹²
1325 So waen ic wel van hier ontgaen.

Volmaect God, door u doget,
Ic biddu dat gi mi verhoget¹³;
Ende Maria soete vrouwe,
Ic wil u dienen met rechter trouwe.
1330 Ende nemmermeer voort an
En werdic rover noch scaecman¹⁴
In wildernissen ende in wouden,
Mach ic hier mijn lijf behouden.
Doe hi ende sijn gebede,
1335 Seinde¹⁵ hi alle sine lede;
Scone met sijnder rechter hant
Seinde hi sijn ridders gewant¹⁶,
Ende seinde dors¹⁷ dat voor hem stoet;
Ende bat Gode door ootmoet¹⁸
1340 Dat hem dragen moest met eren
Ende uten campe laten keren.
Met dat hi die tale seide,
Sat hi op in sijn gereide¹⁹
Ende hinc den scilt ter luchter²⁰ side.
1345 Nu naket enen fellen stride!²¹
Hi nam in die hant dat spere;
Ende Eggeric quam met groter gere
In den crijt, gewapent wel;
Die sere was int herte fel!²²
1350 Hi en seinde²³ noch en dede
Te Gode waert negene bede;
Maer hi sloech metten sporen vaste²⁴
Ende reet op Elegaste;
Ende Elegast op hem weder,

En Eggeric mij niet zal verslaan.
Ik hoop hier veilig weg te komen,
Als mijn zonden mij niet kwalijk worden
genomen.
Volmaakte God, om uw goedertierenheid,
Bid ik u dat u mij hiermee verblijdt,
En Maria, zoete lieve vrouw,
Ik wil u dienen en blijf u trouw.
En nooit meer zal ik voortaan
Als dief of rover uit stelen gaan
In woeste streken en in wouden,
Als ik mijn leven mag behouden.
Na het uitspreken van deze gebeden
Zegende hij zijn lijf en leden;
En met zijn rechterhand zegende hij
Zijn ridderlijk wapengerei
En het paard vóór hem op het gras.
Hij bad, als God genadig was,
Dat het hem mocht dragen met ere
En hem uit de strijd terug zou laten keren.
Toen hij deze woorden had gezegd,
Steeg hij te paard en zat kaarsrecht,
En hield zijn schild aan zijn linkerzij
- Een hevige strijd was nu nabij -
En zijn speer had hij in zijn rechterhand.
Nu stormde Eggeric van zijn kant
Het strijdperk in, zwaarbewapend toegerust
Helemaal op moord belust.
Hij sloeg geen kruis en evenmin
Deed hij een gebed aan het begin,
Maar gaf de sporen en reed vast
En krachtig in op Elegast.
Elegast ging op zijn beurt weer

12 als mijn zonden mij niet treffen • 13 VERHOGET = verheugd • 14 SCAECMAN =
(een ander woord voor 'rover') • 15 SEINDE = zegende • 16 GEWANT = uitrusting •
17 DORS = het paard • 18 DOOR OOTMOET = bij zijn genade • 19 GEREIDE = zadel •
20 LUCHTER = linker • 21 nu is er een hevige strijd ophanden • 22 hij was zeer moordlustig •
23 HI EN SEINDE = hij sloeg geen kruisteken • 24 VASTE = krachtig

1355 Ende stac Eggeric door tleder
 Van der curien²⁵ met gewelt,
 Datti neder viel opt velt,
 Van den orse op die aerde.
 Eggeric vinc ten swaerde,²⁶
 1360 Hi tract uter sceide:
 ‘Nu sal ic doden u beide,
 Elegast, u ende u paert,
 En si²⁷ dat gi ter vaert
 Neder beet op die moude²⁸;
 1365 So mach u ors dlijf behouden.
 Hets so sterc ende so groot,
 Het ware scade, sloech ict doot;
 Die menige soudet beclagen.
 Moochdi u lijf ontdragen,²⁹
 1370 So behoudi u paert.’
 Elegast sprac ter vaert:
 ‘En ware³⁰ dat gi te voete sijt,
 Ic soude corten desen strijt.
 Ic en wil u niet te voete slaen³¹;
 Ic wil prijs aen u begaen,³²
 1375 Al souts mi sijn te wors.³³
 Nu sit weder op u ors,
 Ende laet ons vechten ridders wise.
 Ic hebbe liever dat men mi prise,

 Dan ic u sloege bi rampe³⁴,
 1380 Al soudic bliven in den campe.’
 Dit was den coninc leet,
 Dat Elegast so lange meet³⁵.
 Eggeric niet en spaerde³⁶
 Ende vinc sijn ors ter vaerde³⁷;
 1385 Niet langer hi en beide³⁸,

Tegen hem in, stak hem door het leer
 Van zijn wambuis met zo veel geweld
 Dat hij neerviel op het veld,
 Van zijn paard af, hij beet in 't zand
 Maar hij nam zijn zwaard in de hand;
 Hij trok het uit de schede en zei:
 ‘Nu dood ik u allebei,
 Elegast, u en uw paard.
 Het dier blijft alleen gespaard,
 Als u meteen afstijgt naar de grond,
 Alleen dan blijft uw paard gezond.
 Het is zo sterk en zo groot,
 Het zou zonde zijn, sloeg ik het dood.
 Het zou velen aan het hart gaan.
 Bovendien, mocht u de strijd doorstaan,
 Dan behoudt u ook uw paard.’
 Elegast zei toen vol vaart:
 ‘Als u nu niet te voet was in dit gevecht,
 Had ik het allang beslecht.
 Ik wil niet dat ik u als voetvolk vermoord,
 Ik vecht om de eer, zoals het hoort,
 Ook al kost het me de kop.
 Dus neem je paard en stijg weer op;
 Laten we strijden op ridderlijke wijze.
 Ik heb liever dat de mensen me daarom
 prijzen
 Dan dat ik u, oneervol, neer zou slaan,
 Ook al ga ik er dan zelf aan.’
 Het deed de koning leed
 Dat Elegast zo veel tijd verdeed.
 Eggeric talmde niet, ving zijn paard,
 Steeg weer op en onvervaard,
 Zonder aarzelen, was hij vlug

25 CURIEN = wambuis, kolder • 26 Eggeric greep zijn zwaard • 27 EN SI = tenzij •
 28 MOUDE = grond • 29 als u het er levend afbrengt • 30 EN WARE = ware het niet •
 31 SLAEN = doden • 32 ik wil eer aan u behalen • 33 al zou het daardoor minder goed voor
 mij aflopen • 34 BI RAMPE = met schande • 35 MEET = talmde • 36 SPAERDE = draalde •
 37 TER VAERDE = onmiddellijk • 38 BEIDE = wachtte

Hi spranc in zijn gereide³⁹.
 Doe verhief⁴⁰ daer een strijt
 Tot lange na vespertijt.⁴¹
 Daer en quam niemen die gesach⁴²
 1390 Sa fellen strijt op enen dach
 Als si hadden tussen hem twee;
 Dats logene⁴³ negeen.
 Doe seide die coninc van Vrancrike:
 ‘God, also gewaerlike
 1395 Als gi hier mogende sijt,⁴⁴
 So moetti corten⁴⁵ desen strijt
 Ende dit lange gevechte
 Na redene ende na rechte.’
 Elegast hadde een swaert;
 1400 Het was sijns gewichten waert
 Van gemalen goude root
 Elken man te siere noot⁴⁶.
 Die coninc haddet hem gegeven.
 Elegast, die hevet verheven⁴⁷
 1405 Ende sloech enen slach so sere,
 Bi Gods hulpe onsen Here
 - Dus ist al bi sere⁴⁸ -
 Ende des conincs gebede
 Die hi over Elegast dede,
 1410 So dat hi hem rovede⁴⁹
 Die meeste helt⁵⁰ van den hove⁵¹.
 Hi viel doot uten gereide⁵².
 Dat sach die coninc ende seide:
 ‘Gewarich⁵³ God, Gi sijt hierboven.
 1415 Met rechte mach ic U loven,

Weer in het zadel terug.
 Toen ontspon zich daar een strijd
 Die duurde tot lang na vespertijd.
 Niemand was er die ooit op een dag
 Zo’n fel gevecht eerder zag
 Als die twee hadden onder elkaar.
 Dat is ongelogen waar.
 Toen sprak de koning van Frankrijk krachtig:
 ‘God, zo waarlijk en waarachtig
 Als Gij hiertoe in staat zijt,
 Maak een eind aan deze strijd
 En aan dit lange gevecht
 Naar redelijkheid en recht.’
 Elegast nu had een zwaard
 Dat was zijn gewicht wel waard
 In het fijnste rode goud,
 Als het ging om lijfsbehoud.
 De koning had het hem gegeven.
 Elegast heeft het opgeheven
 En sloeg een slag zo krachtig
 - Met de hulp van God almachtig,
 Dus is het allemaal Hem tot eer,
 Die het gebed verhoorde dat
 De koning voor Elegast gebeden had-
 Dat hij Eggeric heeft beroofd
 Van de grootste helft van zijn hoofd.
 Hij kwam dood uit het zadel vallen.
 Dit zag de koning en hij sprak voor allen:
 ‘Ware God, U woont hierboven,
 Met recht moet ik u prijzen en loven,

39 GEREIDE = zadeltuig • 40 VERHIEF = begon • 41 tot laat in de namiddag •
 42 er was niemand die eerder had gezien • 43 LOGENE = ontkende •
 44 omdat u hier almachtig bent • 45 CORTEN = beëindigen •
 46 IN SIERE NOOT = in levensgevaar • 47 VERHEVEN = opgeheven •
 48 BI SERE = tot zijn eer • 49 ROVEDE = beroofde (afsloeg) •
 50 DIE MEESTE HELT = de grootste helft • 51 HOVEDE = hoofd •
 52 UTEN GEREIDE = uit zijn zadeltuig • 53 GEWARICH = ware

Die mi so menige ere doet.
Die U dienen, si zijn vroet[¶].
Gi moget helpen ende beraden^{¶¶}
Alle die an U soeken genaden.'

U schenkt mij zo veel roem en eer;
Wie U dienen, zijn wijs, O Heer.
Wilt allen helpen en terzijde staan
En om genade tot U gaan.'

¶ VROET = wijs • ¶¶ HELPEN ENDE BERADEN = bijstaan

Codex Manesse, circa 1300

17. EIND GOED AL GOED

De verteller van dit verhaal kondigt aan dat het verhaal nu gaat eindigen. De dode Eggeric en al zijn levende mede-samenzweerders worden aan de galg opgehangen.

Elegast trouwt met Eggerics vrouw, om nog lang en gelukkig te leven. Moge God er voor zorgen dat het met ons ook zo goed zal aflopen.

Amen.

1420 Nu wil ic corten dese dinc¹.
Men sleepte Eggeric ende hinc²,
Ende alle die verraders mede³.
Daer en halp scat noch bede.⁴
Elegast bleef in siner ere;
1425 Dies dancte hi Gode onsen Here.
Die coninc gaf hem Eggerics wijf;

Si waren tsamen al haer lijf.
Aldus moet⁵ God onse saken
Voor onse doot te goede maken;
1430 Des gonne ons die hemelsche vader.
Nu segget 'Amen' alle gader.

Het wordt tijd dat ik dit verhaal stop.
Men sleepte Eggeric weg en hing hem op.
Ook alle verraders werden terechtgesteld.
Daar hielp geen smeekbede tegen, of geld.
Elegast behield zijn eer
En dankte daarvoor God de Heer.
De koning heeft hem Eggerics vrouw
gegeven,
Om nog lang en gelukkig met haar te leven.
Zo moge, vóór onze dood, ook God de Here
Ons leven nog ten goede doen keren;
De Hemelse vader geve ons dit allen samen
En zeg nu allemaal: 'Amen.'

1 DINCK = ding, verhaal • 2 HINC = hing hem op • 3 MEDE = met hem • 4 daar hielp smeken noch bidden • 5 MOET = moge

ANDERE KAREL-ROMANS

Naast Karel en Elegast kennen we veel meer Karelromans. De oudste bewaard gebleven ridderromans over Karel de Grote gaan over zijn overwinningen op het slagveld. Een voorbeeld is het *Roelantslied*, over Karels strijd tegen de heidenen, de Saracenen. Er woedde in die tijd een soort wereldoorlog tussen de katholieke landen enerzijds en de moslim landen anderzijds.

Deze verhalen bereikten hun grootste populariteit in de twaalfde eeuw, de tijd van de eerste kruistochten.

Daarna gingen de verhalen meer over conflicten tussen Karel - de feodale leenheer - en zijn leenmannen, zoals in *Reinout van Montalbaen* (waarin Reinout en zijn drie broers zich met behulp van de tovenaars Malegijs en het ros Beiaard jarenlang met succes verzetten tegen Karel) en vooral in dit verhaal: *Karel en Elegast*.

De derde generatie Karelromans kreeg het karakter van een avonturenroman: Bijvoorbeeld *Hughe van Bordeus*, *Malegijs*, *Ogier van Denemarken* spelen zich voor een deel af in het Nabije Oosten, er wordt veel aandacht besteed aan wonderbaarlijke zaken en tovenarij, en er is zelfs sprake van amoureuze contacten met Arabische schone (ja, de kruistochten hadden we toen gelukkig achter ons gelaten).

Een geval apart is *Floris en Blancefloer*, een idyllische roman over de onverbreekelijke liefde van twee kinderen, uit het Frans vertaald door Diederik van Assenede. Deze roman is grotendeels gesitueerd in Egypte, maar het begin (de strooptocht van koning Fenus) en het slot (Floris en Blancefloer als grootouders van Karel de Grote) horen thuis in de wereld van de Karelromans.

VAN KEIZER KAREL TOT KONING ARTHUR

Middeleeuwse Ridderromans kunnen we onderscheiden in twee soorten verhalen. In allebei spelen ridders een hoofdrol, maar daarnaast zijn de verschillen groot.

De eerste groep ridderverhalen zijn vooral de Karelromans. Die spelen zich dus af rond Karel de Grote, koning van Frankrijk en vanaf het jaar 800 ook keizer van het Heilige Roomse Rijk. De oorsprong van deze verhalen ligt in Frankrijk. Daar werden al tijdens zijn leven de daden van keizer Karel bezongen in 'heldenliederen' die 'chansons de geste' worden genoemd. Maar die vroege liederen zijn verloren gegaan.

MOORD EN DOODSLAG

Centraal in de 'Karel romans' staan de vorst en zijn 'leenmannen', de ridders die namens hem een gebied besturen. Ze vechten samen voor het christendom tegen de heidenen, in grote veldslagen, of ze bevechten elkaar, waarbij ze elkaars kastelen belegeren of elkaar te lijf gaan in persoonlijke duels. Moord en doodslag bepalen het leven. Moed en trouw, kracht en bedrevenheid met zwaard en lans maken een man tot held, met hulp van God uiteraard, maar ook met behulp van toverkunst, list en verraad.

Voor culturele gedoe is in deze Karelromans geen plaats. De ridder is een vechtersbaas, en geen hoveling. De vrouw is van ondergeschikt belang. Zij wordt on hoffelijk behandeld, uitgehuwelijkt, opgesloten. Er is in de Karel-romans geen plaats voor liefde.

ALLES VOOR DE LIEFDE

Wat een verschil met die andere, latere, groep Middeleeuwse ridderromans, die zich afspeelt rond het hof van koning Arthur. Terwijl in de Karelromans de hoofdpersonen elkaar aan stukken hakken, spelen de Arthurromans zich af aan het verfijnde hof van de ideale en geliefde koning Arthur, waar af en toe de harmonie wordt verstoord door een dreiging van buiten: een schaakspel dat de zaal binnenzweeft, zoals in de Walewein, of een jonkvrouw met

een wit hondje die voor haar meesteres een echtgenoot zoekt, zoals in *Lanceloet en het hert met de witte voet*. Een van de aanwezige ridders accepteert de uitdaging en begeeft zich (in z'n eentje) op een 'queeste': een zoektocht, vol beproevingen en gevaren, waarbij hij soms terechtkomt in de wonderlijke Andere Wereld, het rijk van feeën en dwergen, waar men mensen kan ontmoet die in de normale wereld al lang overleden zijn.

HOOFS EN VÓÓRHOOFS

Van groot belang in deze Arhur-romans zijn de beleefdheidsregels van het Hof, de 'Hoofse regels', die exact voorschrijven hoe men zich moet gedragen naar elkaar. We noemen de Arthurremans daarom ook wel de 'Hoofse ridderverhalen'. Waar de Karelromans dan worden aangeduid als 'voorhoofs', van vóór de regels van het Hof zo belangrijk werden.

En terwijl de Karelromans werden gepresenteerd als 'waar gebeurd' (*'Vraaie historie ende al waer'*, zo begint Karel en Elegast), waren de Arturremans met personages als Lancelot en Perceval en magische voorwerpen als de heilige Graal, de bloedende lans en het onoverwinnelijke zwaard, pure verzensels.

*Codex Manesse,
circa 1300*

OVER HET BOEK EN DE AUTEUR

EEN OUD BOEK

Hoe oud *Karel en Elegast* precies is, weten we niet. De oudste complete versie die bewaard is gebleven is een gedrukt boekje uit circa 1487, toen de boekdrukkunst dus al was uitgevonden. Maar er zijn fragmenten gevonden van versies van ruim anderhalve eeuw eerder, toen elk exemplaar van elk boek nog met de hand werd geschreven. En in een ander boek uit 1330 wordt de lezer gewaarschuwd voor 'Karel en Elegast' omdat dit verhaal één grote leugen zou zijn.

Nog eerder, in 1290, beschrijft een geleerde monnik een heldenlied waarin Karel de Grote op een nacht door een engel gewaarschuwd werd voor een samenzwering tegen zijn leven; door uit stelen te gaan ontmoette hij de man die hem hielp de samenzwering in de kiem te smoren. We weten daardoor dat het verhaal van Karel en Elegast minstens uit de dertiende-eeuw dateert, en misschien is het nog wel ouder.

DE AUTEUR

Wie het verhaal geschreven heeft, weten we ook niet. Vaak noemen Middeleeuwse dichters hun naam in de proloog (inleiding) van een tekst, net als de naam van degene in wiens opdracht zij hun werk geschreven hebben, maar de dichter van de *Karel en Elegast* stelt zich niet voor aan de lezer.

Uit zijn taalgebruik weten we dat de schrijver een Vlaming is. Maar verder is de schrijver ons volledig onbekend. Daarom nemen we aan dat hij een 'minstreel' of 'sprookspreker' was.

TWEE SOORTEN SCHRIJVERS

In de Middeleeuwen had je twee soorten schrijvers. Omdat de boekdrukkunst nog niet was uitgevonden moest elk afzonderlijk exemplaar van elk boek in die tijd met de hand worden geschreven. En elke tekening moest worden nagetekend. Dat werd vooral door monniken in kloosters gedaan. Het was een enorme klus, vandaar dat wij nog steeds de uitdrukking 'monnikenwerk' gebruiken voor zo'n klus. Het perkament (een soort leer) waarop geschreven werd was duur, net als de inkten die met de hand werden gemaakt.

Een boek was dan ook een kapitaal bezit, zo kostbaar dat alleen de rijken ze konden kopen. Een mooi geïllustreerd boek kostte bijna net zoveel als een doorsnee woonhuis. Daarom schreven bekende schrijvers als Jacob van Maerlant hun boeken in opdracht van, en op kosten van, rijke edellieden. Bovendien hadden zulke schrijvers nog een ander inkomen, Jacob van Maerlant bijvoorbeeld was koster.

En wie niet zo'n rijke opdrachtgever

had, en geen baantje, maar wel een goed verhaal om te vertellen, die werd brooddichter; iemand die met het maken en vooral voordragen van zijn gedichten zijn brood moest verdienen, een rapper dus.

In de dertiende eeuw heetten zulke brooddichters vaak 'minstreel', in de veertiende eeuw 'sprookspreker'. Zij schreven korte vertellingen-op-rijm waarmee zij het land door trokken, op zoek naar publiek. Met hun repertoire kort opgeschreven op een rol of uit het hoofd geleerd, meldden ze zich bij de rijken in de kastelen en de steden. Vaak 's avonds, tijdens of na de maaltijd, traden ze op aan tafel. Ze vertelden hun berijmde verhalen en werden na afloop beloond door de gastheer. De hoogte van hun beloning hing uiteraard af van hoe goed ze waren. Logies met ontbijt (of nog liever volpension) en een envelop met inhoud, dat was het idee.

INSPIRATIE

Hoe kwam zo'n voordrachtskunstenaar aan ideeën om een gedicht van te maken? Van minstrelen en sprooksprekers is bekend dat zij hun onderwerpen overal en nergens vandaan haalden. Een deel van hun verhalen verzonnen ze gewoon zelf, of ontleenden ze aan voorvallen uit het dagelijkse leven. Soms kregen ze, als ze ergens op bezoek waren, een boek onder ogen, waar ze wat aan ontleenden. Maar vaak haalden ze hun verhaalstof uit het mondelinge circuit waarin ze zelf volop verkeerden. Veel stof kenden de sprekers dus van-horen-zeggen: een sproke die ze een collega hoorden vertellen, een preek over een bijbelpassage, een lied dat gezongen werd, een sterk verhaal dat ze in de kroeg hoorden, een lokale sage, een

mop, een exemplaar van een volksprediker en ga zo maar door.

De sprekers waren vervolgens meesters in 'adaptatie', in aanpassing. Dat wil zeggen: ze vertelden de verhalen nooit klakkeloos weer na, maar bewerkten ze naar gelang de situatie en het publiek het vereiste. Er werd wat bij verzonnen, er werd iets weggelaten ...

EEN VOORLEESBOEK

Karel en Elegast is duidelijk geschreven om voorgedragen te worden. Zo is de tekst kort genoeg om in pakweg een uurtje voor te dragen. Een opening met 'mag ik u vertellen' en 'luister ernaar' maakt duidelijk dat het gedicht bedoeld was om naar te luisteren. En het is op rijm geschreven, dat maakt het voordragen, en het luisteren, makkelijker.

De middeleeuwse rijmteksten waren dus bestemd voor een luisterend publiek, en niet voor een leespubliek. Begrijpelijk, gezien de enorme kosten van een boek, dat het overgrote deel van de mensen in Middeleeuwen ook niet kòn lezen. Toch waren verhalen als Karel en Elegast (en Reinaert de vos, en de Beatrijs) wel bekend in die tijd. De Reinaert werd vast vaak voorgedragen op marktplaatsen in de hoop dat het publiek de voordracht beloonde met munten of voedsel. De Beatrijs door priesters in de kerk in de hoop daarmee zieltjes te winnen. En Karel en Elegast, over de stoere en ridderlijke koning Karel, mocht vast op veel bijval rekenen op de kastelen van de adel.

DE MIDDELNEDERLANDSE TAAL

De taal die in de Middeleeuwen in Nederland en Vlaanderen werd gesproken

(en geschreven), het Middelnederlands, verschilt nogal van het tegenwoordige Nederlands. Toch zal je merken dat sommige woorden nog steeds begrijpelijk zijn als je ze hardop voorleest. Andere woorden lijken dan ineens op moderne Duitse, Engelse of Franse woorden. Of op dialecten als het Limburgs, Brabants of Twents van tegenwoordig. Ook de

uitspraak van toen - 'bij mij thuis' zou toen uitgesproken worden als 'bie mie tuus' - , kom je in dialecten tegen.

Ook kende het Middelnederlands nog naamvalsvormen, zoals het Duits die nog steeds heeft. In het moderne Nederlands kennen we alleen nog 'versteende' vormen van die naamvallen, zoals 'op den duur' en 'in groten getale'.

